Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

Сердало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА,
НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 10 ДЕКАБРЬ, 1987 ШУ. ★ № 148 (7494). ★ Мах 3 коп.

НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМЕ

1987 шера 27 ноябрерча СССР Лакхехьарча Совета Президиума цIерагIа Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума УказагIа халкъа боахаме, Iилмана, культура, халкъа дешара, унахцIено лораяра даькъе, паччахьалкхен учрежденешка, общественни организацешка хьаьнален дукккхача шерашкен къахьегарах республика болхлойи гIулакхерча наьхен йоккхача группана «Къахьегама ветеран» яха медаль еннай, цу даькъе районашка гIолла: Ачхой-Мартановски — 12, Гудермесски — 126, Малгобекски — 36, Октябрьски — 82, Ленински — 188, Заводской — 115 саг.

✦

1987 шера 25 ноябрерча СССР Лакхехьарча Совета Президиума цIерагIа Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума УказагIа дукккха бераш даьча ноаношта «Материнская слава» яха ордени «Медаль материнства» яха медали елар, цу даькъе районашка гIолла: Ведински — 21, Грозненски — 39, Гудермесски — 55, Малгобекски — 52, Надтеречни — 21, Назрановски — 40, Наурски — 11, Ножай-Юртовски — 19, Сунженски — 31, Шалински — 37, Октябрьски — 22 сага.

СССР—США: ДУНЕН ХАЛКЪАША ДОГДОАХАР КХОАЧАШДЕ

РСД—РМД хьакъехьарча договора кIала кулгаш яздар

ВАШИНГТОН, 8 декабрь. (ТАСС спец. корр.). ТIахьехам беш йолча фанфарий оазаша КIайча цIагIа тахан хьакхайкаду ядерни герза шин класса — гаьна кхетар юкъерча боараме а кIезигагIа а дола ракеташ — дIаяхара хьакъехьа долча советско-американски договора кулгаш яздара торжественни церемони дIайолалуш йолга.

...Моттигерча хана 13 сахьати 30 минути. Къулбамалхбузен оагIорахьарча коанаIарех чакх а яьнна, СССР-ен США-и байракхилгаш тIаягIа КПСС ЦК Генеральни секретара машина дипломатически подъездана хьатIайоагIа.

М. С. Горбачеви КIайча цIагIа дIачувоаллача цунна духьалвена президент Р. Рейгани ЦIеча хьаьша цIагIа чу а баьле, малхбоалехьарча зале кхоач.

Р. Рейган микрофона дIатIавода.

ХIанзара церемонии тахан вай кулгаш язду договори сатохаш хиларах мел боккха пайда боал хьахьокха тIехдика масал да, йоах цо. Кхыча договоращка нийсдича, ер договор духхьал долаш дола хьали тIема герзаш дIахо алсамдаккхари чIоагIдеш дац. Исторе чухь эггара хьалха цу тIа «тIема герзашта тIахьожам лоаттабар» яха формулировка «тIема герзаш кIезигдар» яхача формулировкаца хийцай.

Ала йиш я, нравственностах долча кхетамашка диллача вай шин мехка юкъе цIенхаштта а овлангара денз хьайоагIа а башхалонаш я, аьнна. Цхьабакъда тахан, кхыдар ца дийцача а укх лоархIамеча дешах вайна гуш да, сенга кхача йиш я вай цхьан оагIорахьа дIагIерташ хилча.

Укх договора лоархIам, дIахо дийцар президента, духхьал цифровой кхетамий гомал арабоал. Тхона довз хьакъал дола эрсий кица, со теш, Хьона, г-н Генеральни секретарь, из довзилга, аз дIаоалачунга хьежача из кхетаде хала хургдале а, цу кицо йоах: «Теша а теша, цхьабакъда хьажа а хьажа».

М. С. Горбачев: Вай из хIара вIашагIкхетаре кердадоах. (Белалу, тIоараш тох).

Р. Рейган:

Сона дезаденнад из кица.

Вай догдаха мара йиш яц, ер исторически договор хIаране де лерхIар кхоачашхилара белгало хинна дIаэтта Iерг ца хиларах, цо балха хьисапе дIа-хьа гIуланхаш леладара юхьиг дIайола а ергья, вайна хьалхашка латтача кхыйолча проблемашта, чIоаггIа лоархIаме йолча проблемашта — ядерни стратегически тIагIортара тIема герзаш, Европерча массазарча герзашцарча низий баланс, вай планета селлара дукхача регионашка хулаш йолча дукха хIама хIалакдеши трагическии регионально конфликташ, сага бокъонаши берригача наха аьнна дала ше енна хиланза яргIйоаца бокъонаши лорар — тIадерза таро а лургья.

Гулбеннарашка къамаьл ду **М. С. Горбачева.** Ер, йоах цо, хIанз оаха дергдар — ядерни герз дIадаккхарах йола хьалхарча соглашенена кулгаш яздар, — дунен политико яхачунга хьежача санна, иштта гуманизмо яхачунга хьежача а дерригадамленна лоархIам болаш да.

Массанешта, цхьабакъда, эггара хьалха, сийлахь-йоккхача вай шин паччахьалкхенна, укх истола тIа уллача договоро, тIеххьара а, хила тарлуча катастрофана юстаро бодача новкъа дала бокккха аьттув лу. Вай декхарийла да вай берашта, берий берашта, цар берий берашти берашти кхерами нах хIалакбара средствашта цхьаккха корта-ког боацаш рузкъа доадари доацаш, дизза иразе вахар лургдолча ядерни доацача дуненга цхьана дахара цу аьттонах бизза пайда эца.

1987 шера 8 декабрь исторе учебникашта юкъехьоргдола ди хулда. Ядерни кхерам тIа-тIа алсамбоалаш боагIача заманен адамлен вахара демилитаризаце заманен юкъера гIар-тата белгалдоаккха ди.

Р. Рейганен М. С. Горбачевен даь къамаьлаш тIоараш тохаш тIанийцар.

Шин мехка кулгалхой гаьна доацаш Советски Союзен ВIашагIкхийттача Штатийн Паччахьалкхен Байракхаш тIалаттача истола тIа дIатIаболх. Цар кулгаш язду гаьна кхетар юкъерча боараме а кIезигагIа а дола ракеташ дIаяхара хьакъехьарча договора, цу документо шийца белгалйоаккх дикача лоIама вIашн духьал даьхача гIанаша алсамъяьккхача кердача политически уйлан акт. Из цхьатарра лоархIаме я СССР-ан США-ен санна, иштта ерригача планета тIара дунен халкъашта юкъера хьал унахцIена дерзадара а.

Договора кулг яздьчул тIехьагIа, КIайча цIен Овальни зале М. С. Горбачевнен Р. Рейганаи юкъе къамаьл хилар.

А. БЕЛИКОВ,
В. ЧУКСЕЕВ,
Г. ШИШКИН.

Тешами дIа-хьа дувцар кхетаделгеи чIоагIде

ВАШИНГТОН, 8 декабрь. (ТАСС спец. корр.). Тахан СССР-ан США-нен юкъе гаьна кхетар юкъерча боараме а кIезигагIа а дола ракеташ дIаяхара хьакъехьарча Договора кIала кулгаш яздаьчул тIехьагIа, КIайча цIагIа США Президента Р. Рейганеи КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачевеи советски а американски а халкъашка кхайкарал деш къамаьл дир.

США Президента советски американски халкъашка даь кхайкарал:

Тахан аз ВIашагIкхийттача Штатий цIерагIа а Генеральни секретара Советски Союза цIерагIа а исторе чухь эггара хьалха американски советски ядерни герзий бIарчча класс дIаяккхарах йолча соглашенена кIала кулгаш яздаьд. Оаха исторически гIа баьккхаб, аьлар Президента.

Вай системаш мел чIоагIа тайп-тайпара яле а американски советски халкъашта юкъе чIоаггIа бувзам ба. Из вай машарах йола юкъара уйла я. 40 шу совгIа хьалха вай союзникаш а долаш Сийлахь-боккхача тIем тIа дакъа лоацаш хиннад. Капитуляци ярах хоам Москве кхаьчача дийнахьа американски посольствана хьалхашка дукха нах гулбеллар. Цига гулбеннараша шоллагIа фронт хьайийлача, советски халкъа кхачан продукташ, боеприпасаш, грузовикаш кхахьийтача, агрессор тIехьашка воаккхача къонахчали денали гойтача мехкапара доттагIлен отношенеш могайора.

Цхьан къонача американски дипломата тIехьагIа дийцар цу гулбенначарна юкъе «даха деза ха хьатIаэттай» яхаш цIаьхка а цIаьхка а цIогIа деттаж цхьа советски салте вар, яхаш. ТIеххьарча иттаж шерашка «даха деза ха хьатIаэттай» яьхача цу салтечун уйла сов каст-каста тIехьа яьхай, вай шин мехка юкъерча бокъонца болча машарах дувцаш хилча хIаьта а. Цхьабакъда тхо, американцаш, массаза машар хилийтар дехаш хиннад. Тхона лов дунен дерригача доакъошка даха деза ха хьатIаоттар.

Тхо ца довзачарна хет, Америка — из духхьал матерьяльни маьхаленашца хьашт дола мохк мара боацаш санна. Цхьабакъда бокъонца йола Америка — из дулхаца, шураца, тайп-тайпарча товарашца хьалйиза торгови центраш яц; машинашца хьалбиза скоростной автострадаш яц. ХIаьта, бокъонца йола Америка — из динах тешарей дезален мохк. Из бакъхилар шоана гургда тха киназашка, синагогашка, маьждигашка, тха цIеношкеи школашкеи. Тха цхьан сийлахьча яздархочо ма аллара, Америка — из дега, дерригача адамий дега безам тIабода моттиг я. Тхона дезалаш паргIатони кхерамзлени хьалашка бахийта гIертача наьха уйлаш кхоачашъергйола машар беза. ХIаьта со теш, нагахьа санна вай шаккъа мехка къонахчали сабари дукхагIа хуле вай цу тайпарча машарга кхоачаргхиларах.

* * *

Сай мехкахошка — Советски Союза гражданашка дIакхайкаду аз, американски халкъага дIакхайкаду аз, аьлар М. С. Горбачева.

ХIанзза президента Рейгана а аз а кулгаш яздаьд договора, цо исторе чухь эггара хьалха ядерни герзий бIарчча ши класс цIенъяь дIайоаккх, цIенхаштта тIахьожам а лоаттабеш.

Гаьна кхетар юкъерча боараме а кIезигагIа а дола советски американскии ракеташ цIенъяь дIаяхарах долча договорах — со теш — тIемаш юкъе доацача дуненга даим сатувсача наьха летописе исторически ди хургхиларах.

Тахан, халахете а, ядерни катастрофа кхерам юхебус. Из хIанз а геттара боккха ба. Цхьабакъда, тхо теш ше хIалакдара тIалатта кхерам дIабаккха адамленна могаргхиларах.

Тха сатеду шй вахар дIахо лорадара хьакъехьа адамленна хьалхашка латтача кхерама маIан дунен тIа дукхагIа кхетадеш хиларо.

Цхьанне дIаяккха йиш йоаца сага вахара хьакъехьарча бокъон хIанз кхыча тайпара, глобальни чулоацам ба. ХIаьта из хIама керттерча даькъе дани дагалоаттаде деза шоай халкъий лоIамагIа Iаьдал бе доаллача политически деятелаша, паччахьалкхений кулгалхоша.

КарагIдаьннар — юхьиг мара яц, белгалдаьккхар М. С. Горбачева. Ядерни герз дIадаккхара алхха старт мара яц из, хIаьта ховш ма дий, эггара бIаьхагIа бола никъ а хьалхара гIа баккхарца дIаболалулга.

Цу стартага дIадоладаларо дIадехаргда уйланга чIоагIа болх байтари цIенача дег тIара къахьегалгеи, таханарча денга диллача кхерамален хьакъехьа шеко йоацаш да аьнна хетараш, герзаш Iоаделга михьардоахаш мел дараш дуталга.

Керттердар да, ПРО-х дола договор долчча дута а дуташ, стратегически тIагIортара герзаш радикально кIезигдарах, химически герз цIендаь дIадаккхарах, массазара герзаш кIезигдарах йолча соглашенеех ма хулла сихагIа реальность хилар.

Царех хIара проблемах лаьца Советски Союзо хьадда предложенеш еннай. Тхона хетачогIа, царех барт бе а йиш я.

Оаха догдоах, дIахо дийцар советски кулгалхочо, хьатIадоагIача шера США Президенто СССР-е визит йича стратегически ядерни герзах ах цIендаь дIадаккхара хьакъехьарча договорага кхоачаргхиларга.

Таро я массазара бIу а герз а Европе нонагIо кIезигде, хIаьта уж герзаш алсамдахаро а эргадоахаш тоадаро а белгтала кхерам тIаоттабу.

Из дерригa кхоачашхинна даьнначул тIехьагIа, вай бIубенна ала йиш я: дунен тIара кхерам дIабаккхара болам юхасоцалургболаш бац.

Адамаш хIалакду герз цIендаь дIадаккхар, дегIаахар духьа герз дIадаккхар керттера а, ма дарра аьлча, XX-гIа бIаьшере чакхъяла юхегIертача хана адамленна реально духьалъэтта кхыйола проблемаш: экологе проблемаш, технологически революцех, энергетиках, дукххача адамий къелах, моцалах, лазарех, геттара доккхий декхараш хьарчарах, иттаж а долча халкъийн паччахьалкхенийн дукхача тайпарча хьаштий баланс толхаярах юхедисараш къоастадарга дуга цаI мара боаца эффективни никъ ба.

Керттерча даькъе цу гIулакха эшар да къаман а дерригача дунен а кхерамзлен проблемаш къестаелга кердача тайпара леладар.

Хов сона: РСД — РМД долча договорах кулгаш яздаьчул тIехьагIа цхьаболча политикаша а журналисташа а уйлаш ю — кот мала ваьннав? Дош цу тайпара оттадар харцахьа лерхI аз. Из — къаьнача IаьдалагIа уйла яра анахронизм.

Котдаьннад цIена дог-уйла хилар. Котдаьннад хьакъал. ХIанзарчоа эггара йоккхагIа йола котало ма хийла из. Цхьабакъда, политически а психологически а даькъе геттара лоархIаме я из. Дунен массе миIингерча бIаьш миллионаш болча наха дагалаттачо а хьашташа а ма яххара я из.

Ядерни туржаIа кхерам тIа ца латтача дунен тIа баха лов наха.

Американскии советскии космически кемаш стыковкаш яра вIашагIдетталург долча а цар цхьана никъ бергболча а дунен тIа баха лов наха, «седкъий тIемаш» долча а ца бахаш.

Алхха шоашта духьала мара пайда эца йиш йоацача герзага хIара дийнахьа миллионаш доллараш йоае езаргйоацача дунен тIа баха лов наха.

Массанена вахара, кортамукъа хилара, ираз долаш хилара бокъонаш йолча, хIаьта кхетадеш ма хиллара, из дерригa ца хилча дегIаена цхьаккха общество лерттIа яха йиш йоацача, сага кхыйола бокъонаш йолча дунен тIа баха лов наха.

КIезигбарий хьал-таро кхычар къелахи балехи латташ хургйоацача дунен тIа. Алхха тIема кхерамзле хинна ца Iеш, экономическияр хилар лов царна.

Берригаш цхьатарра бокъонаш йолаш болча, арахьара цхьаккха чу ца а гIерташ, хIара халкъа социальни даькъе шийна ловш дар хьахаржа бокъо йолча демократични а кортамукъача дунен тIа баха лов наха.

ХIаранех бакъдар довза, юххера а къамий, этнически группай, меттай а культурай а сийлахь-йоккха адамлен юкъара гаргало йовза лов наха.

Цу тайпара дуне хила йиш йий? Тхо Советски Союзе тешаш да: хила йиш я. Цхьабакъда, цу гIулакха а эш дунен халкъашта юкъерча отношенешта радикальни перестройка елга.

Цу тайпарча дуненга кхачара хиланза яргьяц творчески майрал, кердача тайпара уйла елга, шй экономически таронийн хьаштийн баь ца Iеш, кхыча мехкий хьаштий а нийса мах бари учет яри. Хиланза баргбац политически лоIами боккха бехктокхами.

Советски кулгалхой цIерагIа, дерригача тхоай халкъа цIерагIа аз дIакхайкаду: дунен халкъашта юкъера гIулакхаш оаха лела а лу, лела а дергда бехктокхам хеташи цIенхаштташ, вайна довз воай хьашташ, бакъда, уж кхычар хьашташца вIаши тарде гIерт, цхьатарра бокъонаш йолча хьалашка вIаши накъдаха кийча да.

* * *

Р. Рейганен М. С. Горбачевен къамаьлашта трансляци йир дунен керттерча телекомпанеша.

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА VII ПЛЕНУМ

ПАРТЕ ТОЛАШАГIБАРАШ ХЬАЙИЙБЕ, ПЕРЕСТРОЙКА БIУХОЙ ХЬАЛКХЕБЕ

ХьалхагIа хоам ма барра, «Парте дIаэцарен партийни мугIараш чIоагIдарен хьакъехьа Ташкентски областной парторганизаце балхацарча цIенхашттача кхоачамбоацарех» бола КПСС ЦК соцам кхоачашбарца дувзаденнача областной партийни организаце декхарех доклад йир КПСС Нохч-ГIалгIай обкома хьалхарча секретара **В. К. Фотеева.**

ХIанзарча хьалашка, аьлар цо, вахара еррига оагIонаш овлангара кердайоахача, перестройка елга сихдаьча хана, социалистически общества вахара кулгалдара а лостам телара а КПСС лоархIам геттара лакхбеннача, парти цахаддаш дегIаухаш а эргайоалаш тоалуш а латтача хана цун мугIараш моакказ санна кхотаденна хиларах да КПСС XXVII съездо хьалхашка оттадаь декхараш толаме кхоачашдара, парте программни де лерхIарашка кхачара хиланза даргдоацар. Коммунисташка хьеж, белгалдаькккхад съезда ЦК-ьча Политически доклада тIа, массе хIаман тIехь — балха тIа а вахача-лелача а масал эцаш. Перестройка хьалашка коммунистий авангардни лоархIами бехктокхами айбар айхха дувзаденна да парте дIанйбара практика дIахо а тоаярца, цун мугIараш чIоагIдарца, чIоаггIа идейни нравственнии дог-уйла йоацача нахах из IоцIенъярца.

КПСС XXVII съезда никъ дIахохьош, партийни мугIараш цIена хилийтара парте йоакхо еш хилара керда тешал да 1987 шера июне КПСС ЦК тIаийца «Парте дIаэцарен партийни мугIараш чIоагIдарен хьакъехьа Ташкентски областной партийни организаце балхацарча цIенхашттача кхоачамбоацарех» бола соцам. Цу тIа долчча тайпара хьахьекхад юххьанцарча партийни организацей денал наьха санна лохдарга, коммунистий авангардни лоархIам мелбарга кхоачадаьча гIалатех а нийса доацаш леладаьча хIамаех а хьадаьнна зе. Царех эггара доккхагIа дола гIалат — парте член хиларах йола ленински принципаш йицъялар. Соцам тIа хьадда белгалдаьд партийни мугIараштта юкъеводачун керттера критерий перестройкацара, гласностацара, критикацара а самокритикацара а, демократи кIоаргъяра процессацара цун гIулакх долга, из дерригa практически кхоачашдеча цо лоаца дакъа долга.

КПСС ЦК соцам кхоачашбара керттера де дезар фуд аьлча, из да парте нах дIанйбара берригa болх тоабар, цу даькъе нийслу цIенхаштта кхоачамбоацараш дIадахар, къаьстта теркам тIабахийта беза нах хьакъоастабелга механически леладар, парте городскойи районнии комитеташа юххьанцарча партийни организацешта контрольни заданеш увттаяр дIадаккхара. Парте нах дIанйбарах парторганизацеш идейни а организационни а даькъе чIоагIъяра, перестройкана, экономически а общественни а вахар эргадаккхара цо ю влияни йоккхагIа хулийта эффективни средство е еза.

Из лоархIамегIдола декхар кхоачашдара толашагIдола наькъаш лехаш я вай областной партийни организаци. Цунна тешал деш я КПСС мугIарашка нах дIанйбара цхьайола тенденцеш. Парте дIаэцаш бола нах дикагIа хьахорж, царгара доагIар дукхагIа хьадех.

Цу дешай даим йоакхо ю республика партийни органаша, КПСС областной комитета бюро заседане укх шера май бетта дийцар парте дIанйберашкара доагIар дизза дIадехара, къонача коммунистащца бу болх тоабара КПСС Наурски райкомо дечох дола дош. Белгалдаьккхар, КПСС XXVII съездо дIадехарашка хьежжа болх вIаштIехьбаккхар райкомо, партийни организацеща мела леладелга, перестройкана къона коммунисташ хьинаре юкъеозара принципальни лоархIам ца белга. Районе парте кIезигагIа дIанйбу совхозий болхлойи колхозхойи, парте дIанйберашца бу кхетама болх лерттIа лелабац, къонача коммунисташа Уставо дIадехараш мишта кхоачайду наггахьа мара хьежац. Бюрос баьча цу соцам тIа яь выводаш йоагIаш я городской районнии комитеташта, кхыча парторганизацешта.

Цхьабакъда, факташа хьахьокх партийни мугIараш чIоагIдара хьакъехьа XXVII съездо оттаяь установкаш кхоачашъяра даькъе дукхача моттигашка йоаггIаш йола выводаш ца яьлга. ХьалхагIа а санна парте дукхагIа нах дIанйбе гIерт, из болх талмастта а кегабаь а лелабу, къонача коммунистащца беча балха тIа форализм гучаовлийт. ХIаьта из дерригa цIенхаштта Iатк экономикана, парте чурча вахара партийни кулгалделга лерттIа леладара. Цу тайпара хIама кхы дIахо ла йиш йолаш дац. Цо чIоагIа дIадех керда нах хьанйбелга, партийни мугIараш чIоагIделга, парте нах дIанйбара дукхагIа йоакхо елга. Парте нах дIанйбара къаьста а еш. Цу хьалашка теркал ца деш дита йиш яц инерци хIанз а йолаш хилар, уж дешаш къестадеча хана хьалхагIа дувлийта гIалаташ хилар. Цхьайолча партийни комитеташкара, хьалхагIа а санна «разнарядкаш» ух, парте мугIарашта регулировани елга механически леладу. Из хIама мел кIоаргденнад дика хьахьокх парте Грозненски райкоме нийсденначо. Тохкам бе баьхкараша дика хIама санна цига хьахьекхар 1987 шера парте нах дIанйбара оттаяь хинна... контрольни цифраш.

Нийслуш хIама да юххьанцарча партийни организацеша кандидаталла дIанйцача наьха гIулакхашка горкомий а райкомий а бюрош ца хьежаш 2—3 бутт боаккхаш. Бахьан? Цу партийни комитетий болхлошта проценташ телхае ца ловлга.

Назрановски, Ведински, Советски, Надтеречни районашка укх тIеххьарча шин шера парте райкомий бюроша парте кандидаталла дIаэцача цхьаь цхьан сага ак аьнналац. ХIаьта Ножай-Юртовски, Старопромысловски, Грозненски райкомаша дIа ца эцаш витав цхьаьца саг. Дерригa вIаштIехьа долаш даьд цар из? Данне а даьдац. ТIехьагIа гучадаьннад, дукха кандидаташ тохкамах чакх ца баьнналга.

Партийни комитетий практикана юкъера дIадаккханза да къаьна лазар: парте дукхагIа нах дIанйбе гIерталга, царна юкъера дикагIбараш хьакъестабара хайра йоакхо а ца еш. Эггара хьалха из ала доагIа парте Наурскии Советскии райкомех, юкъера лаьрхIача областной партийни организаце йолчул шозза лакхагIа я цига нах парте дIанйбара темпаш.

Парте дIанйбу нах хьахержалга эшачунга хьежжа а доацаш, механически, кампанейски наькъагIа леладар геттара харцахьа лархIа доагIа, хIана аьлча цо вуг партийни прослойка искусственно йоккхагIа хиларга. Из гIулакх сихдаь «валови» хьисапе чакхдаккха а ца гIерташ, хьадда а корта болаш а леладе деза юххьанцарча партийни организацеша, цар бюроша, секретараша санна, парте горкомаша а райкомаша а.

Из лоархIаме болх овлангара денз тоабе беза коллегиальни партийни органаша а. Ла йиш йолаш хIама дац дукккхача партийни комитетий бюрой заседанешка цхьан кепара, тIагIоллара, дош ира ца дувцаш партийни мугIараш вIашагIдохкалга анализ яр, статистически отчет чIоагIъелга формана леладар. Из биззача боараме ала доагIа парте областной комитета бюро дувца дешаш кийчдарах а. Партийни комитеташа, цар бюроша гIулакх иштта леладар балха Iатк, цо йиш хилийтац КПСС мугIарашка нах дIанйбара болх тоабара доагIар дайта. Бухсоццача кхаьчача, из дерригa Iатк ерригача областной парторганизаце денал а сий а айдара.

Вай декхарийла да парте нах дIанйбарах партийни организацеша перестройка лелама, уж организационно а идейно а чIоагIъяра, экономически а общественни а вахар кердадаккхара воздействи ю лоархIамегIа средство хилийта.

Партийни мугIараш вIашагIдохкара болх чIоагIбеча боккхагIа лоархIам болаш хила еза КПСС горкомаши райкомаши. Цхьабакъда, царех цхьаяраша шоай пленумашка Ташкентски парторганизацех бола КПСС ЦК соцамо оттадаь декхараш лаьрххIа дувцача хана кхоачамбир юкъара декхараш белгалдарах, проблемаш ювцарах. Парте обкома организационно-партийни балха отдело анкетировани еча дакъа лаьцача цхьанне цу хьакъехьа иштта яздир: «Чакхъяьнача КПСС райкомий пленумашца хьадда жоп далаза парте дIанйбу нах хьахержалга дIахо мишта леладе деза, негативни факташ белгалъяхарах, юкъара чулоацам бола соцамаш тIаэцарах кхоачамбир цар». КПСС горкомех, райкомех, цар организационни отделех, партийни комиссеех балха керда формаш лехара, парте дикагIбараш мара дIа ца нийбайтара бокъонца йола лабораториеш хила еза. Цхьан хана оттаяь схемаш дIаяха еза, парте дукхагIа нах дIаэца гIерталга дита деза. ХIара юххьанцарча парторганизацега къаьст-къаьста хьежа деза, цун башхало теркал а еш, бIарччача районе, городе парте дIачуйнбераш толашагIбарех а хулийташ, доагIар де кортамукъале лла еза цунна. Цо таро хулийтаргья материальни производства хIара даькъанна, культурана, образованена ю партийни влияни чIоагIагIа хилийта. Укхаза доккха новкъостал де тарлу секретарий советаша, дикагIча парторганизацей опыт вIашагIтохаро, лоацца аьлча, нийса наькъаш коллективни хьисапе лехаро.

КПСС ЦК соцам кхоачашбара беча балха тIа къаьстта теркам тIабахийта боагIа областной партийни организаце состав дикагIа хилийтара, цун социальни кIийле шеръяра а чIоагIъяра а, цун къаман состав нийса теркалъяра наькъаца.

Уж дешаш къестадеча хана партийни комитетий цхьаболча болхлоша, юххьанцарча партийни организацей секретараша лувцача позице моттийт «гIулакхаш тIара нах парте дIанйбелга юхасецаду» аьнна, нах раьза хилац партийни мугIараш вIашагIдехкалга механически леладара. Из декхар къоастаделга биззача классовни наькъаца, парте член хиларах йолча ленински принципай, КПСС Программас а Уставо а дIадехарий кIийлен тIа леладе доагIа.

(Нистедоалар 2-чен 3-чен оагIош тIа).

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА VII ПЛЕНУМ

ПАРТЕ ТОЛАШАГIБАРАШ ХЬАЙЙБЕ,

(ДIахододар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

Парте социальни даькъе керттера моттиг болхлошка хургйола никъ леррагIа вахаре чакхбаккха беза.

Нохч-ГIалгIайчен областной партийни организаце КПСС кандидаталла хьанийцачарна юкъе 64,8 процент болхлой ба. ХIаьта Заводской, Малгобекски, Старопромысловски, Октябрьски районашка — 74 процентага кхаччалца. Царна юкъе керттера моттиг дIалоац промышленносте, гIишлошъеча, транспорта, совхозни производстве къахьегача наха. Цунца цхьана укх тIеххьарча хана цар удельни дозал лохденнад. Цхьайолча хана болхлошта юкъера парте хьанийбу вIалла а къахьегама опыт йоаца кагирхой, хIаьта йIаьхий опыт йола нах юстара бус.

КIезига моттигаш яц балха тIа лакхбалара уйла йолча нахах сихагIа парте оттар духьа болхлой хулаш, хIаьта КПСС мугIарашка шоаш дIа ма ийцанге шоаш хиннача юхаболхаш. Иштта, художественни промыслай объединене инженерах Зурабовх болхло хилар. Цул тIехьагIа 13 бутт баьлча КПСС члена кандидаталла дIанийцар из, тIаккха сихха инженерни должность юха а хьанийцар цо.

Хала да цу саго партена пайда лургба аьнна ала, цхьабакъда, цаI да ховш: парте оттача хана дог-цIена из хиннавоацилга. Партийни организаце секретара Х. Х. Хатуевна а парте кхыболча членашта ховш дар из. Бакъда, цар хIама алазар. Цу тайпара масалаш шортта доаладе йиш яр. Долче, цу тайпарча хIамашта ший ханнахьа а цIенхаштта а оценка яла еза.

БIарчча хьанийцача болхлой классах парте мугIараш шердар санна дола гIулакх чIоагIа терко е езаши сакхетам болаш де дезаши хIама да. Цхьайолча хана укх тайпара хIама хаза йиш я; духхьал болхлой парте дIанийбара дукхагIа теркам тIа хIана бохийт вай? Укхаза теркал де дезаш да укх тайпара дараш. Областной партийни организаце членех йIаьххача хана денз кхоалагIа дола дакъа шоаш кхоачашдеча декхарашка диллача болхлой ба. Цо таро лу перестройка счеи, республика социально - экономически даькъе дегIайоалаелга сихдара декхараш кхоачашдечен болхлой класса лоархIам хадданза лакхбе.

Парте хьанийцача болхлоех тIехьа тIайоагIача хана инженераш, техникаш, гIулакхера нах хиларца дувзаденна материальни производства сферана юкъера дIаухилга кхета а деш, КПСС мугIарашка болхлой дукхагIа хьанийбара тIаберзабаьб оаха теркам, хIана аьлча, дукхкхача хана денз областной парторганизацена юкъе дукхагIа болхлой хилара традици йоха ца яр духьа.

ДукхагIча даькъе парте мугIарашка хьаэцараш болхлой хилар санна йола КПСС обкома лини объективни я, хIанзарча хьало ше хьалхадаькха из доландаь. ХIана аьлча, духхьал царех чIоагIъе езаш я XII пятилетка кхел, перестройка кхел тийша йола производства участкаш. КПСС мугIарашка кадрови болхлой хьанийбара дешага юха а хьажа деза, хIана аьлча, хьанийбечарна юкъе уж кIезнга боландаь. Цу гIулакха шерагIа юкъеоза еза къахьегама коллективашка вIашагIъехкаш йола советаш, профсоюзни организацеш.

Областной парторганизацера коммуниста - болхлочун сий кхы а лакхагIа айде деза.

ДукхагIа теркам тIабахийта беза колхозни совхозни парторганизацеш вIашагIйоххача хана. ТIеххьарча шин шера кIезигденнад Малгобекски городской, Шалински, Урус-Мартановски районни партийни организацеша боахамашка къахьега нах парте хьанийбелга. Юртбоахама производства лоархIамеча доакъошка къахьега нах парте оттара хьахоржалга мелденнад. Из доагIаш да Ачхой-Мартановски, Грозненски, Ножай-Юртовски, Шелковской районни партийни организацешта.

Сатем боабеш да цу тайпара хьал. Нийса хургда хIара партийни комитет юрташкарча парторганизацешка гIулакх мишта латт хьоже, общественно - политически вахарера цар авангардни лоархIам лакхбара кхы тIа а де дезар дой. Юртбоахам дегIабоалабелга сихдара парте дIадехарашка хьежжа, цун хIара участке партийни влияни хулийталга эггара хьалхарча декхарех цаI да.

ГIулакхера нах парте хьаэцаш, кIоаргга уйла а еш, хьахержа беза. Болх бечарех хIара виълагIа вола саг цу категорех ва. Цхьабакъда, царна юкъе кIезнга ба мастераш, участкай начальникаш, лакхерчен юкъерчен школай, унахцIено лорара учреждений болхлой. Вай республике къаьстта ира латт школьни партийни организацей гIулакх, 588 школе 242 мара партийни организаци вIашагIъеллаяц. Юкъерчен бархIшерарчен школашкара, дарбан учреждениешкара парторганизацеш «къалуш» латт, царех дукхачарна юкъе доккхагIдола дакъа пенсионерашка кхоач.

Цунца цхьана сона ловра из проблема тесса ца йитар. Вайна партийни мугIарашка эшараш духхьал дика хьехархой е лораш бац, парте идеалашта кIоарггIа мутIахьа бола нах ба, перестройкана тIехьа хьинаре а, керттерча даькъе, результативно а къовсам лоаттабергбола, хIаьта идеологически даькъе — динах юхедисаращца къовсам лоаттабергбола, къамашта юкъерча гIулакхий лакха культура чIоагIъяра, унахцIена советски дезал чIоагIбара тIехьа бола нах.

Республике вай къестаеча проблемашта юкъе лоархIамегIа ярех я, къахьега могаш мел вола саг общественни производствана юкъеозар. Болх ца беш барашта юкъе тахан эггара дукхагIа ба берашта кхетам луш бола кхалнах. Цудухьа областной партийни организацена хьалхашка латта доккха декхар да нанал къахьегамеи общественнии балха юкъе хьинаре дакъалацарца гармонично вIашц тарделга Iалашдар.

Цунца дувзаденна кхалнах - активисткаш, къаьстта нохчехи гIалгIаехи бараш а болаш, парте хьаэцилга къаьстта лоархIам болаш да. Из ишта дале а, цхьайолча партийни организацеша, цу даькъе Малгобекски, Урус-Мартановски, Назрановски, Ножай-Юртовски, Веденски районаш а йолаш, из болх мелбалийтаб.

ГIулакха доккха зе тох цхьайолча моттигашка хIанз а долаш долча, хьехар дара а дехар дара а наькъагIа КПСС хьаэцалга вIаштIехьдахаро. Юххера цунах хулаш дар да, керда хьанийцача кхалнахах цхьабараша партецара бувзам хоадабу, общественни вахара юкъе дакъа лаца безам бац е дезалера хьал ишта эттад, дукхагIча хана маьре яха хиларах а долаш, яхаш бахьанаш а доахаш.

Йолаш йолча факташа, хала хете а, уж йолаш я, хьахьокх горкомаша, райкомаша, юххьанцарча партийни организацеша кхалнах парте хьаэцара гIулакх овлангара хувцанза даргдоацилга. Цу оагIорахьа тIагIертта кийчон болх банза баргбац. Партийни комитеташа шоашта новкъостала женсоветаш юкъеоза еза, къахьегама коллективашта хетар теркалде деза — из дикагIбола никъ ба цу балха участкера хьал тоадара.

Ташкентски областной партийни организацех болча КПСС ЦК соцам тIа лоархIамегIа дарех цаI лоархIаш цIи яькха да бахача наьха дукхача къамех йола структура теркалъянза яргйоацаш хилара декхар. Парте хьачуэца нах хоржаш, партийни пополнени кийчъеш беча балха тIехь хьахокхаш хила еза ленински къаман политика керттера принципаш, деррига къамийн народностийн бокъонца йолаш йола цхьатарра бокъонаш лелаелга, парте оттара йола моллагIа а искусственни духьаленаш дIайоахилга хила деза.

Вай республика хьалашка из проблема чIоагIа актуальни я, хIана аьлча НГIАССР тахан бахача наха юкъе 90 гаргга долча къамехи народностехи бола нах боланадаь.

Цунца цхьана гуш да нохчийн гIалгIайн къамех боаца баха нах кIезиглуш хилар. Уж хувцамаш хьагуш да парторганизацей къаман составе а: нохчийн гIалгIайн къамех болча викалий процент лакхъеннай цига.

Уж хувцамаш иштта хила доагIаш лерхI оаха, цунца цхьана цу оагIорахьа хулаш йола процессаш кIоаргга Iомаянза, хIанз йолаш йолча дукхача къамий структурага хьежжа мугIараш шердалар кхеталанза даргдоацаш а лерхI. Укхаза хила йиш яц цхьабарий хьашташ теркал ца делгеи, гIулакх гоалдаларга дугаш тIаьхожам боацаш из дутилген. Вай республика партийни организаци хила еза республике дахаш долча къамийн народностийн цхьоагIо, уж кхотаденна хилар чулоацаш.

Бокъаладар аьлча, новкъостий, дIахо дувц докладчика, уж проблемаш тахан хьахинна яц. Уж хьалха а лаьттай вайна хьалхашка, бакъда, кхы а ирагIа йолаш. Из проблема кхетаяра са безам бар 1920 шера 21 февралерча «Малхбоален халкъашта юкъе беча балха хьакъехьа ерригача партийни комитеташка а политотделашка а» долча РКП(б) ЦК Письмо тIара моттигаш йоалае. Цига аьнна: «Бусалбай республикашкарча партийни балхах аьлча, из беш я краевой, областной комитетий бокъонегаI болх беш йола партийни организацеш, хIаьта из вIаштIехьбоаккхача хана бусалбаштеи эрсаштеи юкъе цхьаккха башхало а оттаяц. Организацешка вIашагIъехк къамий секцеш кIезигача къамашта юкъе агитации пропаганден яра. Нагахьа санна ший дукхалга диллача цу республикера коммунистически парти эрсий яле, цига хьаю йоагI-йоагIаш йола башкирашта, татарашта, кхычарна лаьрхIа секцеш. Нагахьа санна кхыча тайпара хилча, дукхалга диллача партийни организаци бусалбай яле, йоагI-йоагIаш йола секцеш хьаю эрсашта юкъе болх бара. Къаман культура дегIайоалаяран самоопределене принцип лелаяран эшар де чIоаггIа ла а ловш, партийни болх белгтала интернациональни характер йолаш хила беза, бусалба наьха къахьегамхой Советски Россеца, уж нах низагIа бебехка йолча йокхача паччахьалкхенца санна а боацаш, шоаш мукъабахара тIехьа лоаттабеча къовсаме кхы дукккхача хана а ше цаI мара йоаца лард йолаш санна, айхха бувзам лоаттабелга могадеш а хила беза».

КПСС XXVII съезда решенеша, ЦК соцамаша тешшаме хьахьокх, дуккха къамаш дахача республикашка беча партийни балха Ленина традицей преемственность хилар. Ма могга дукхагIа терко еш хила еза партийни комитеташ дерригача къамех болча къахьегамхоех партийни организацей состав вIашагIйоллара. Духхьал цу тайпара никъ лелабу КПСС. Духхьал из бахьан долаш СССР халкъий дохаргдоаца доттагIал хьахьокх вай парте интернациональни чулоацамо.

КПСС ЦК соцам кхоачашбара беш болча балха бокхха лоархIам болаш хIама да КПСС мугIарашка болха кагирхой хьакъоастабар. Парте масса хана лерхIаш хиннай комсомол ший резерв а тешаме, гIонча а. Комсомола XX съезде къамаьл деш М. С. Горбачева цу хьакъехьа иштта аьннад: «Комсомол — граждански къонахчала а политически кхийна хилара а школа, вай идеалашта мутIахьа вола саг хьалкхевар ший де лерхIар дола саг социалистически принципашка хьежжа хьавара школа. Тахан комсомол перестройка къона гварди хинна латта езаш я». Перестройка къона гварди, йоагIаш йола партийни тIехье комсомольцех кийчъелга республика партийни комитетий балха керттера чулоацам, кагирхошта комунистически кхетам балара цар беча балха керттера маIан хинна латта дезаш хIама да.

ТIеххьарча шин шера областной партийни организаце парте хьанийцарашта юкъе 30 шерага кхаччалца ха йола кагирхой 81,2 процент ба. Парте боагIарий диъ даькъах кхо дакъа гаргга бараш КПСС-е комсомоле гIолла боагIа. Уж процессаш шин тайпара теркалъеш хила деза вай. Цхьадале, во дац, комсомольцаша парте мугIараш хьинаре хьалдузаш хилар. Бакъда, вокх оагIорахьара хьежача, вайна гуш а кхетадеш а хила деза, партийни бе йоагIар фу материал я. ЧIоаггIа кхетам бала безаш я из, хIаьта цу гIулакха цхьайолча хана боккхагIболча новкъостий сатем, хьинар, партийни йоакхо тоъац.

КIоаргга уйла тIаяхийта йоацилга ховш хул ВЛКСМ горкомашеи райкомашеи хьателаш йолча дукхача характеристикий - рекомендацей чулоацам. Дукхача хана уж хул трафаретни, парте водачун дика гIулакхаш мара хьа ца хьокхаш. Кагирхой парте бахийта хьакъоастабеча хана сов сихбаларахи формализм лелаярахи фу хилар хьахьокхаш хIама дар Ачхой-Мартановски районе хиннар. Укх шера май бетта укхаза КПСС райкома бюрос ший заседане чIоагIйир «Овощевод» яхача совхоза парторганизаце тIанийца стройучастка болхло Ш. Ульбиеви бригадира помощник Р. Лорсанови парте кандидаталла дIаэцара хьакъехьара решени. ХIаьта цул тIехьагIа цхьа бутт баьлча КПСС райкома бюро соцамагIа из решени харцахьа лаьрхIар, хIана аьлча ни. Р. Лорсанови Ш. Ульбиеви комсомольски учете шерал кIезигагIа йолча хана лаьтта хилар бахьан долаш. Отта а доагIаш хаттар отт хьалхашка: мичахьа хьийжай сел дукха органаш — юххьанцара партийни организаци (секретарь н. Хамзаев Н. М.), ВЛКСМ райкома бюро, парткомисси, КПСС райкома бюро?

КПСС ЦК соцам кхоачашбеш парте областной, городской, районни комитеташа, юххьанцарча парторганизацеша беча балха лоархIаме лостам ба парте болхарашца, кандидатски стаж чакхйоаккхаш барашца беш бола организаторски кхетамеи балха боарам лакхбар. Эггара хьалхарча моттиге отт политически, гIулакхашка диллача, моральни оамалашка хьежача парте болхараш боагIIача тайпара бий хьожалга, уж дегIабахкара дика кийчъянь база хьаяр. Цхьабакъда ерригача партийни комитеташка цу балха боагIаш бола лоархIам бац. ХIанз а кIезига моттигаш нийслац из лоархIаме гIулакх юххьанцарча парторганизацеша тесса леладеш, карьеристски гIулакхаш чакхдувлийташ. Иштта, КПСС Гудермесски горкома бюрос харцахьа лаьрхIар, коллективан обществан хьашташ бахьан долаш а доацаш, вахаре шийна йIайха моттиг лахар духьа оапаш а бийца парте мугIарашка ваха венна А. О. Инаркаев КПСС членалла дIаэцара хьакъехьара «Нефтехимзапчасть» яхача завода юххьанцарча парторганизаце решени.

Вай цахаддаш хьалхе лела еза КПСС XXVII съезда яьча парте ЦК Политически докладах йолча резолюцех. Цу тIа белгалдаьккхад: «Парте члений цхьаккха а привилегеш яц, алхха кхы тIа декхараш да — цу ленински уйлах коммунисташ парте дIаэцара кийчбечен политически бIухой, организатораш, парте керттера никъ а директиваш а хьинаре чакхйоахараш болаш кхебечей хIара партийни организаце балха лард хила еза».

Вай республика хьалашка чIоагIа лоархIаме да къахьегама хьокхам телаш а боацаш, парте баха безам барашца принципиально хилар. Парте керда хьанийцарий мугIарашта юкъе цхьан моттиге болх бе Iема боаца е дукккхача хана балха боаца нах нийслуш йола моттигаш кIезига яц.

Иштта, КПСС члена кандидаталла дIанийцача Гудермесски района «Правда» совхоза болхлочоа Э. Т. Жамалдинова 1980 шера денз пхиъ балха моттиг хувца кхийнад. Кандидаталла дIанийцача Веденски райпищекомбината слесара Касуева, ше дIаэцалехьа кхоъи ахи шу хьалха пхезза балха моттиг хийцаяр. Цу тIа, кхаьннегара бархI беттага кхаччалца болх беш воацаш 3 юкъ еннай цун къахьегама стаже.

«Силуэт» яхача объединене Ачхой-Мартановски филиала швея М. Джабраилова парте отталехьа цхьан шера болх баь хиннай, хIаьта цул хьалха вIалла болх а ца беш диъ шу даьккхад цо. Уж масалаш хIара районе долаш да. Болх бе йиш йола нах общественни производстве юкъеозар, областной партийни организаце керттера декхар лерхIача, хьале, къахьегача наьха сий лакхдара болх дIаболабаьча хана цу тайпара формана КПСС мугIарашка нах дIаийбар ла мегаргдолаш гIулакх дац.

Хабаращца а доацаш, эггара хьалха гIулакхашца, хьинареча къахьегамца шийх партийни организаце тешам болийта беза парте оттачо.

Парте мугIараш шердара дика кийчъянь база хьаяра беча балхах дувцаш, массаза а дагалоаттаде деза укхаза керттердар—партийни организаце сий лакхдар долга, хIаьта из хьахул коммунисташа шоайла дIа-хьа дIадехараш лакха хиларах, идейно-кхетама болх хьакъалца вIаштIехьбаккхарах, дерригача чурча партийни вахарах.

Цу гIулакха тIа нийслуча кхоачамбоацарашца дашха мегаргда республика 1500 юххьанцарча партийни организацех кхоалагIа дакъа кердача партийна низашца шерлуш ца хилар. Уж кхоачамбоацараш дувза йиш я ишта механически регулировани яро юххьанцарча партийни организаце ше лоIаме хилара доазув уттадеш, цун лоархIам лакхбеш, КПСС дIаэцара кандидатураш волевой порядкагIа къестаеш, уж коллектива хетар теркал а ца деш, парторганизацей секретараша, цхьайолча хана лакхерча кулгалхоша белгалйоахаш парте мугIараш нийса вIашагIа ца дохкара практикаца.

Кхы вIалла хургйоацаш дIаяха еза вайна юкъеяьхка терминаш — дIаэцара йола «лимит», «парте оттара аргIа». Бокъонца леладе деза парте балха керда нах хьахержара гIулакх, вIаштIехьдаккха деза дего хьехарах, чурча убежденех, перестройка хьинарегIа бола доакъашхой хила безам бола нах парте ухалга. Уж деррига атта дешаш дац. Цхьан рецептах хIама хургдац. Эш проблема комплексно къоастаяр. ЛоархIаме да хьалхарча даькъе коммуниста шийгара гойта масал, парторганизацеш перестройка процессел тIехьайисар дIадаккхар, нахаца хоадабаь цхьа лостам а болаш, индивидуальни болх бар, кабинеташка багIара стиль дIаяккхар. Парте боацараш шерагIа юкъеоза беза КПСС мугIарашка баха безам бараш бувцача хана. Халахете а, практико хьахьокх цхьайолча городскойн районнии парторганизацешка парте дIаэцара йола хьайийлла собранеш кIезига чакхйоахилга, лоха ба цар боарам.

Масала, Гудермесски городской партийни организаце укх шера парте дIаэцаш йола кандидатураш ювцаш парте боацараш юкъе а болаш яь собранеш кхоалагIа дакъа мара хиннаяц. Урус-Мартановски, Веденски, Надтеречни, Шелковской, Назрановски районий лукхача юххьанцарча парторганизацешка парте мугIарашка дIаэцара собранеш формально чакхйоах. Эттача хьало дIадех цу тайпара собранеш чакхъяхара гIулакх цIенхаштта хувцар. Цхьаккха дича а гIулакх тесса дита йиш яц. Горкомий, райкомий бюроша цахаддаш шоай теркама юкъ-моттиге лоаттаде деза цу тайпара собранеш кийчъяра дош, уж чакхйоахача кхоачамбоацараш нийсдалийтарашкара доагIар дIадехалга чIоагIде деза. Балха тIа дикагIа пайда эца беза гласностах. Каст-кастта из е вож новкъост парте отташ хиларах объявленеш тела еза, царех шоашта хетар нахага алар а дехаш, кандидаталла дIаэцара дехаш йола заявленеш партгруппашка, цеховой организацешка ювца еза. Цу гIулакха юкъсоза боагIа тIемеи къахьегамеи, парте ветеранаш.

Ташкентски областной парторганизаце хьакъехьа КПСС ЦК-ас баьча соцамо хьалхашка оттадаьча керттерча декхарашта юкъе лаьрххIа йола моттиг дIалоац кандидатски стаж чакхйоаккхача ханзра бехктокхам айбе безаш хиларо. Партийни мугIараш хьахилара цу этапа бокха лоархIамбеш хиннаб В. И. Ленина. Цо яьхад: «Саг тохкама духьалъотталца, школах чакхваллалца партийни билет дIа ма ле». Областной партийни организаце из дош къоастадара тIаерзаяь я КПСС членалла кандидаташта рекомендаци енначар отчеташ яра, царна луш йола характеристикаш чIоагIъяра тIехьара бехктокхам айбелга, къонача коммунистий цкола болх, керда юкъебаьхкараш тIехьаюсача участкашка а хьежабеш тохкалга санна йола керда формаш. Хоадамболлаш йола цу хьакъехьара опыт Iоа-м яьй, хIаьта а цунга критическегIа хьажа деза-кх тахан. Эггара хьалха чIоагIагIа теркам бе беза рекомендаци енначарца беча балха. Цунца цхьана вай практике хIанз а наггахьа мара хулаш дац, КПСС членалла кандидатшца баьча идейно-политически балхаца дакъалацара цар ду хоамаш бюро, партийни собранешка дувцаш. Юххьанцара партийни организаци декхарийла я къона коммунист хьалъотталца рекомендаци луш волчоа ший моттиг хьакъоастае новкъостал де. Укх юкъедоагIа парте отта кийчвеш волчун профессиональни говзал лакхъяра, общественни болх бе, собранешка къамаьлаш де, лекцеш беседаш е политинформацеш е Iомавеча хьехамчал делга, укхаза да перестройка гIулакха тIехьа коммунистий мугIаре а этта пIенхаштта а тIагIертта а болх бе къона коммунист мишта Iомаву хьожаш новкъостий тIахьожам лоаттабелга а.

Парте отта еннача рекомендаце бехктокхам айбе беза. Заводской, Ленински, Старопромысловски партийни организацешка шин шера партена юкъерабаьннаб 37-негара 53-нега кхаччалца бола КПСС членалла кандидаташ. Уж тайпа факташ кхыча парторганизацешка а я. ДукхагIча даькъе объективни йоаца рекомендацеш хIана тийнннай оаш, аьнна, рекомендаци еннарашка хьаьтта хIама дац.

Теркалде доагIаш да парте членалла болча кандидаташта луш йола характеристикаш чIоагIъелга а.

Городской а районни а юххьанцарча организацеша дикагIа юкъекхахьа деза производственнии общественнии хьисапера порученеш а телаш, кандидаташ тохкалга, цар уж кхоачаш мишта ю хьожаш лоаттабу тIахьожам хадданза тоабелга. Дукккхача районни партийни организацешка дIателаш йолча порученей хьадда учет ца хилар, парте отта кийчбеш бола цхьаццабараш хадданза хила еза партийни порученеш вIалла а йоацаш хулга вIаштIехьа дац.

Кандидатски стаж чакхйоаккхаш болчарна хоадамболлаш новкъостал де декхарийла я къонача коммунистий школаш, партийни комиссеш, парте горкомийн райкомийн секретараш шоаш.

Парте хьанийбара дешашта башха хьинаре хилац парте городскойн районнии комитетий парткомиссеш. 1986—1987 шерашка парте хьанийбара 80 процент долча гIулакхашка, хьалхагIа моттигашка уж тохка а ца тохкаш, хьежад. Партийни комиссеша шоай долаш долча кхоачамий арсенал кердаяккха, традиционни йоаца подходаш леха, кандидатски стаж чакхйоаккхаш болчарна хоа а луш дикагIа гIо де деза.

Парте юкъебаьхкача къоначарца дукхагIа болх бе декхарийла ба парте горкомийн райкомийн секретараш. Тем эттача кабинеташка кандидатски карточкаш дIадаларах кхоачамхилац. Нахаца массаза а къамаьлаш хила деза, уж балха болча аха беза, цар яхачунга ладувгIа деза, эшаш хIама хуле новкъостал де деза. Иштта еш йола йоакхо сага ше мел вах йицлургъяц.

Вай дийцачун лоархIам духхьал дувцарца хинна Iац. Къамаьл цIенача а тешамеча а партийца куц хьадарах, цун вахарера хьинарера позици, коллективера цун авангардни лоархIам хьакхолларах да. Цунца кхоачашъю вай парте член хилара ленински принципаш — коммунисто цхьан партийни организаце болх белга, коммунистически гIишло хьалъеча хьинаре дакъалацар, программни уставни дIадехараш къоабалдар, парте решенеш кхоачашъяр, хан-ханнахьа членски взносаш дIаялар. ЛоархIаме да партийни комитеташа шоай практически балхаца берригача членех таханарча гIулакхий, перестройка хьинаре бIухой хулга Iалашделга.

КIезига яц вай кердача IаьдалагIа болх бе, ший мугIараш даим чIоагIде, керда членаш идейно чIоагIбе экономически социальнии дешаш къоастадеча тIеххьара хьахулашдар лакхагIа хилийта гIерташ йола юххьанцара партийни организацеш. Партийни мугIараш хьалдузалга а производственни балхаш тIа дика хIамаш карагIдувлга а вIаши нийса тардеш я ГрозНИИ (парторганизаце секретарь — Г. П. Радченко), геофизически тохкамий Iилман-тохкама института (парторганизаце секретарь — Ю. П. Абозин), «Грознефтегеофизика» треста (парторганизаце секретарь — Т. А. Агарков). «Промавтоматика» НПО (парторганизаце секретарь — И. А. Безлихотнов), «Южный» совхоз (парторганизаце секретарь — А. С. Хатуев), кхы дукккхайолча юххьанцарча партийни организацеш.

Цунца цхьана ерригача парторганизацешка коммунистий авангардни лоархIам хьадда долча гIулакхаца чIоагIбац. керда партена юкъебаьхкарашта кхетам балара йоаггIаш йола йоакхо йиц. Хьожаргда вай Къулбаседа-Кавказски бройлерни фабрика парторганизаце (секретарь — А. Юсупов) балхага. Дукхалга диллача из дегIайоагIаш я. ХIаьта а коммуниста авангардни лоархIам боахаме хоалуш бац. Птицефабрика даим тIехьаюсаращца я. Фу маIан да укхаза еча партсобраней а парте хьанийбара а? Фу Iомаду цар къонача коммунисташта?

Цунца дувзаденна КПСС XXVII съезда дIадехараш дагадохийта ловра сона: «Парте члено шийгара хьокхам лулга Iалашде деза, коммуниста авангардни лоархIам ше-шегIа хьаулаш боацалга, из хьадда карагIдувлача хIамашца, практически гIулакхашца, общественни декхар дизза кхоачашдарца хьахулаш болга кхетаде деза».

Къаьстта йоакхо еш хIама хила деза, коммунисташта, къаьстта къона юкъебаьхкарашта идейно-правственни кхетам лулга.

Вай областной партийни организаце из дош къоастаделга дувз. партена юкъебаьхкача къоначарна коммунистически уйла - нигат хургдолаш, парте никъ чакхбоаккхача хьинаре позици хургйолаш, атеизма, интернационализма, патриотизма дешашта бIухочун денал хургдолаш кхетам баларца; парти телхаерашца къовсам лоаттабарца: цун мугIараш карьеристех, кхаашца, лечкъоращца, кхыдолча нигативни гIулакхашца бувзабеннарех цун мугIараш IоцIендарца.

Тахан цу лостамегIа хаьддабола болх беш ба, хIаьта а кхоачам хиллал даь хIама-м дац. Дукхха ба цхьаьца гIулакхаши зуламаши бахьан долаш партера дIабаьхараш...

Къаьстта саца безам бар са укх уставной дIадехар тIа — ший ханнахьа, йоагI-йоагIача хана, оттаьча порядкагIа членски партийни взносаш дIателара хьакъехьарча коммуниста декхар тIа. Чакхъяьккхача проверка хьахьекхад, цу даькъе беш бола болх КПСС ЦК апрельски Пленуми парте XXVII съезди хиннача тIехьагIа овлангара денз хувца ца бенналга. Из болх тIатеIIа бац, цунна Iаткъ формализм, коммунисташ лакха дисциплина, бехктокхам, организованность йолаш хьалкхебара тIаберзабаь бац из.

Дагадохийта ловра сона, членски партийни взносаш дIаялар духхьал лоархIаме практически дош хинна ца Iеш, иштта политически дош а хилар. Цу хьакъехьа дувцаш А. И. Калинина яьхад: «Нагахьа санна оаш ший ханнахьа партийни взносаш дIа ца лой, оаш партех уйла ца елга, оаш партийни гIулакхаш талмастта леладелга да из».

Республика парторганизацешка, КПСС ЦК комиссе чакхъяьккхача проверко хьама хьоккхара, членски партийни взносаш дIаялара ханаши порядоки телхаяь ца Iеш, шерра дIаьржай ца даьр даьд яхара, ховшше а отчетни даннеш телхаяра факташ.

Каст-каста нийслу юххьанцарча партийни организацей секретараша задолжность лечкъаяри взносаш хьа ца енна коммунисташ сводни отчеташка хьа ца хьокхари. Цу тайпара факташ гучаьннай Грозненски авиаотряда, СМУ-3, «Грозтрубопроводстрой», «Терек» яхача мебельно-дахчан хIамаш хьаеча объединене, «Вторчермета» предприятей, «Старогрознефть» НГДУ орса парторганизацешка. Дукккхача партийни организацешка дIачIоагIъеннай хьарцахьара практика: задолжность хилар къайладахьари гIулакх дика да аьнна хетийтари духьа тIабоацача коммунисташта хьалхара секретараша шоаш 2 кепигара 20 кепигага кхаччалца цIена номинальни взносаш дIаялар. Ачхой-Мартановски района «Бамутский», «Новосельский» яхача совхозий парторганизацешка ведомосташта юкъе бнхьабац ханна республика арахьа болх бе дIабаха коммунисташ. Шин шера гаргга «Сельхозтехника» Ачхой-Мартановски РПО болхло. КПСС членалла кандидат И.-С. С. Хаджиев договорни балхаш де ихав, хIаьта цунна хIара бетта а боаггIача боараме а алапи яздаьд. Парторганизаце секретара У. Г. Ахмадова цунна когаметта ше дIатийннай цу алапе тIара йоагIа взносаш. Алапи ший киса доллаш хиннад. Бюро решенегIа из партера дIаваьккхав.

Цхьайолча партийни комитеташа порядок оттаяра де деза гIулакхаш ца дара меттел, шоаш къайлакхухь задолжность. Парте Ленински райкомо ше КПСС обкоме хьачуеннача 1987 шера хьалхарча ялх бетта итогех йолча отчеташ тIа хьахьекхав 80 задолжник. Юххьанцарча парторганизацей отчеташка уж 177 саг вар, е шозза дукхагIа. Сунженски, Назрановски, Ножай-Юртовски, Ачхой-Мартановки, Гудермесски, Малгобекски партийни комитеташа шоай отчеташка цу тайпара задолжникаш вIалла хьа а хьекхабац.

Хьалха санна цIенхаштта кхоачамбоацар да коммунисташа бIарччача алапе тIера йоагIаш йола взносаш дIа ца ялара факташ. Цох хьахиннар — 1986 шереи 1987 шера хьалхарча ялх беттан областной парторганизаце гIолла хьатIа ца луш йиса взносаш дукхагIа хиннай. Уж 23 эзар сомал совгIа я.

Цу даькъе долча хьала во Iаткъ дукккхача юххьанцарчен цеховии парторганизацей секретараша взносаш хьагулъелга шоай заместителашта, бюро членашта е мугIарерча коммунисташта дIатIадуллаш хилари взносаш хьаэцара процессах коммунисташца юхьдуххьал къамаьл дара цар пайда эцаш ца хилари.

Белгалъяккха йоагIа ер факт а. Укх тIеххьарча кхаьи ахи шера обкома бюроси секретариатои взносаш хьагулъяра дешах 16 соцам тIаийцаб. Цхьабакъда уж соцамаш дукхагIдолча даькъе цаI шоллагIчох къоаста ца луши формальнии да, эттача хьала кIоарга анализи боагIаш бола мах бари дац цар тIа.

Цу тайпара формализм йолаш я цхьайолча горкомийн райкомийн балха тIа а. Иштта, парте Малгобекски горком, Ленински, Старопромысловски райкомаш дIадахача цхьани ахи шера 6—8-зза хьежай цу дешашка шоай бюро заседанешка. Цахаддаш хьехадаьд гучадаьха кхоачамбоацараш. Цхьабакъда, цхьаь цхьан материала тIа белгалдаьккхадац, мишта дувц цу дешаех партийни организацей собранешка, уж тохкача дар дIаалар мишта да, малагIаш я результаташ. Цу тайпара хьал дIахо ла йиш йолаш дац. Горкомаша, райкомаша КПСС обкома организационно-партийни балха, финансово-боахама отделаша (нн. А. В. Шаршавых, В. В. Подпорин) хьадда де дезараш чакхдаха деза цу даькъе лостам бара.

Партийни мугIараш кхы тIа хьалдизареи чIоагIдареи дешаш принципиальни лоархIам болаш да. Цудухьа, гласность санна йола перестройка средствои хьали ма доаггIара кхоачашхила доагIа укхаза а! Уж укхаза доклада тIа йийца формаши методаши хинна ца Iеш, цу гIулакха юкъе массови информаце средстваша дакъа лацар а да. Дика гIулакх ду «Парте — хила ма боаггIараш» яхача рубрикана кIал производстве хьалхалаттараш, эггара дикагIа кийчбенна болхлой КПСС-е дIаэцар читателашка довзийташ долча «Знамя коммунизма» яхача шалински районни газето дер (редактор А. С.-М. Барзанукаев). Иштта гласни дIахайташ хиларо, цхьан оагIорахьа къона коммунист хьатIаоз, кхы тIа а бехктокхам тIабул цунна, хIаьта вокх оагIорахьа, перестройкана юкъе хьинаре дакъа лоацаш йола организацеш хиларах тарра, партийни организацеех общественни хетар хьахулийт.

Новкъа хете а, «Грозненский рабочий», «Сердало», «Ленинан некъ» яхача республикански газетий, дукхача районнии дукха тираж йолчеи газетий оагIонаш тIа наггахьа мара нийслац парте хьаэца нах хьахаржара, къонача коммунисташта кхетам балара дешаех йола публикацеш. Йолаш яц лаьрхIа йола материалаш а е оагIонаш а, къонача коммунистий заочни школаш яхкаяц. Перестройко-м дIа ма ехий иштта йола решенеш. Редакцеша овлангара хувца доагIа цу темах дола шоай гIулакх.

Хьахулаш латт XII пятилетке хувцамаш хула ха, дIаболалу экономикана доал дара реформа кхоачашъяра бола практически болх. 1988 шера хургъя XIX Ерригсоюзни партийни конференци, парте ерригача звеношка чакхъяргъя отчетно-хоржамий кампани. Цу хьалашка кхы а чIоагIагIа лакхлу Ташкентски областной партийни организацех КПСС ЦК-ас баьча соцам тIа оттаьча проблемай лоархIам а актуальность а. Парте нах дIаэцарах долаш хиина вайна хетараш дукхача даькъе хувцаш хилал совгIа, тахан цо хьалхашка оттаю партийни комитетий балха стиль ше а кердаяккхара проблема. Из лоархIаме гIулакх кердача тайпара де отташ вай докхарийла да КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева указанещца кулгалде: «ГIулакх латтац вайцига долча вай сайца лаьттача шерашка, е укх тIеххьарча хана партех дIалетачарий цхьамоллагIча процентах. Ишттабараш кIезнга ба. Болаш ба партийни вахарпара безам баьнна, партсобранешка хилара бехктокхам низкъала токхаш бола нах. Хулаш йолча процессай ледара уйла ечара хьалхьоабе беза дукхха бола коммунисташ. Царна новкъостал де деза партийни комитетий функцешка, парторганизацей балха тIа демократизаци экономически реформаси цхьа къаьстта дола хувцамаш де лерхIалга кхетадайтара, хIана аьлча хIара сага, хIара кулгалхочун лоархIам кхыча тайпара оттандаь. ХIанз цар хьинаре, шоай лоIамера лоархIам, боккха бехктокхам хургба: дIаюкъе гIо, да хила, гIулакхаш деI яхаш».

Цу дIадехарех хьайоагIаш хила еза Нохч-ГIалгIай партийни организаци хадданза дикагIа тоаяра, цох перестройка гIулакха тIехь республика къахьегамхой бокъонца йола авангард хилийтара йола вай стратегически лини, аьлар ше чакхвоалаш В. К. Фотеева.

Дувцача деша хьакъера пренеш дIайолайир КПСС Грозненски горкома хьалхарча секретара **А. В. Куценкос.**

Парте городскойи районнии комитетий хиннача пленумашка, аьлар цо, кIоаргга анализ йир парте хьаэца нах хьакъоастабарца, къона коммунисташ чIоагIбарца ювзаеннача дукхача проблемайи дешайи, партийца куц пIенеи тешамеи хилийтарах вай парте XXVII съездо дIадехараш кхоачашдара отта а даь гIулакхаш ду.

Парте хьанийбеча наьха пхе даькъах диъ дакъа 30 шерга кхаччалца ха йола нах ба, 70 процентал дукхагIбараш города халкъа боахама тайп-тайпарча доакъошкара болхлой ба. Уж, хила ма боаггIара, вахара чIоагIа позици йола, шакIа санна цIена нах, производстве хьалхалаттараш ба.

Бакъда хIанз а КПСС-а мугIарашка нах дIанийбеча ленински нормаш тIера бувлаш моттигаш я.

Перестройка йолаеннача хана денз КПСС-а мугIарашкара дIаваьккха дIаваьннав 510 саг. Цо тешал ду парте нах хьаэцара гIулакх юххьанцарча организацеша, партийни комитеташа формальни доагIар хьа ца дехаш деш хилара.

«ГIулакха тIа лакхвара» парте нах хьаэцаш сатем тIара воаккха зенне практика а я. Гуча мел яьннача цу моттигашта доагIар даьд. ХIаьта мишта тешаргва уж кхы хург ца хиларах? Из тешам хьахургба рекомендацеш луча коммуниста бехктокхам кардинальни лакхбича. КПСС горкомеи райкомашкеи цу балха тIехь цхьаккха система хиннаяц, из бахьан долаш лохденнад юххьанцарча парторганизацей оагIонгахьара дIадехар. Нийса йоаца рекомендаци яларах цхьаккха коммунист бехктокхаме эзавац.

Уж кхоачамбоацараш дIадахара де дезараш белгалдаьхар чакхъяьннача горкома пленуме. Парте болхараш хьахаржара тIехьа беш болча балхо уж дIаэцилга нийса ледара гIулакха — юххьанцара организацеш дукхагIа шоай лоIамагIа хилийтара — городской парторганизацена дукхагIа маневр елга дIадехалга кхетаду вай.

Оаха цахаддаш теркам тIаухийт КПСС мугIарашка болхаш бараш дикагIа кийчбаь хилийтара, аьлар, пленуме ше къамаьл деш, КПСС Назрановски райкома хьалхарча секретара **А. А. Мякиева.** ХIара шера дIаэцаш барий диъ даькъах кхоъ болхлой класса викалаш ба, 38 процент — кхалнах. Парте мугIараш алсамдахара уйла а еш, хьежаро таро лу производственни меттел, кхетам балара декхараш а толаме кхоачашде.

Масала, дIадахача шера лоха хьокхамаш хиларах цIенхаштта критика йир «Экажевский» совхоза № 2 йолча фермана. Совхоза партийни организаце нийса

КПСС НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА VII ПЛЕНУМ

ПЕРЕСТРОЙКА БIУХОЙ ХЬАЛКХЕБЕ

кхетадир из гIулакх. Сихха де дезараш дир бригадни подряд юкъейоалаяра, доакъара база тоаяра, специалистий бехктокхам лакхбара. Цу дерригнена юкъе керттера лоархIам бар къоначей керда хьайщачен коммунистех ферме хьаьча партийни группа. Цун инициативагIа чакхдаьккхар бригадир хоржалга, шура яккхара цеховой система юкъейоалайир, культурно - бытовой хьалаш тоадир, социалистически яхь йоаржайир. Тахан ферма районе дикагIъярех цаI я.

Бакъда, белгалдаккха деза, КПСС мугIарашка нах дIанйбеча цIенхашттара кхоачамбоацараш хилар а. Цу гIулакха йоагтIаш йола база йоллаше а, дикалга диллача ледара дегIаух цхьайола парторганизацеш. Перестройка хьалашка гIулакх иштта леладаро парторганизацей дехал лакхдалийтац, организационни мелал хьаю.

ЦIенхашттара кхоачамбоацар да дукххайолча коллективашка парте нах дIаэцаш еш йола собранеш ледара кийчъеш хилар а. Хлебозавода, автотранспортни предприяте, Яндырски юкъерча школа парторганизацешка КПСС мугIарашка болхарий кандидатураш хьалхе ювцац, общественни вахаре хьинаре дакъа лацара уж юкъеозац, хоадам боллаш йола поручен еш а телаш, хьежац цар деналга, политически гIулакхашка. Укх тIехьарча шин шера КПСС мугIарашка дIа ца эцаш вий кандидат висар а цунца дувзаленна да.

Шалински района «Джалка» совхоза тракториста З. Х. Гебертаевас аьлар, КПСС райкоме дукха ха йоаццаш ладийгIар совхоза парткомо ший балха перестройка яра хьакъехьа яьча отчетага. Парте болхараш хьахаржаран къонача коммунисташта кхетам баларан тIехьарча балха цIенхашттара кхоачамбоацараш белгалдаьхар. Укх тIехьарча шин шера веррига 7 саг мара парте дIанйпавац. Учете латташ волча 106 коммунистах 23 пенсионер ва.

Критика кхета а яь, хьал тоаде гIерташ я партком. ТIеххьара хиннача бюро совхозе къонача къахьегамхоех кхоъ КПСС мугIарашка баха кандидаталла дIанйцаб. Из дика гIулакх да.

ДIахо З. Х. Гебертаевас белгалъяьхар парте болхараш хьахаржарга тIагIоллара хьежаш хилара факташ. Шин шера, белгалдаьккхар цо, КПСС членаллара кхо коммунист дIаваьккхав. Малев бехне? Эггара хьалха партийни комитет, совхоза берригa коммунисташ, парте обкома член хиларах тарра, цу даькъе со а йолаш. Къонача коммунисташта кхетам балара, идейни чIоагIвара дешаш ледара леладу вай. Партийни вахара норма телхарах партера дIабаьхача доярканa Р. Закаевайнен гаража заведующена В. Салангиреевнен уллув болх беш махиннабий уж харцахьарча гIулакхех лорабе декхарийла бола йоккха партийни стаж йола коммунисташ. Амма наьха бала ца хилар шорттига мара дIадалац вайх. Балха тIара дукххадола кхоачамбоацараш йоагIача бесса гласность ца хиларах лоархI аз.

Парте нах дIаэцаш еш йола собранеш чакхъяхара практика дукххадолча даькъе къаенна я. Цига хилац торжественноста, дизза вIаши доагIар хьадехара хьал. Бакъда, дувца безам ба са тхо долча юкъейоалаьлча кердача формаех цхьаннех. Районни газете лелаю «Парте — тешаме бараш» яха лаьрххIа йола рубрика. Цу кIал кепатох парте болхачарех лаьцача материалаштеи цар сурташтеи. Цу гIулакхо цар бехктокхам айбу. ХIаьта «Грозненский рабочий» яхача газето, хIанад а хац, кIезига хьалъийю уж санна йола темаш. Ца йоагIаш йола рекомендацеш еннарех лаьца а кIезига язду. Сона хетаргахьа, парте обкомо парте хьайибаран цига болхараш хьахаржаран опыт вIашагIа а етташ, дIайоаржайоре дикагIа хургдар.

Парте нах дIанйбара дешаш къестадарах дувцаш, Гудермеса машиннаькъа станце локомотивни депо машиниста И. З. Антипенкос белгалдаьккхар, локомотивни депо партийни организаци городе эггара йоккхагIаяр хилар. Учете латт 296 КПСС члени парте членалла 9 кандидати. Партийни организаце вахаре гIулакх лерттIа, хоадамболлаш леладар, хIаьта керттерадар, доагIар хьадехаш хилар дукхагIа хиннад.

Амма машиннаькъа узела предприятешкара КПСС членаш хIара шера кIезиглуш боагIа. Цхьайолча юкхьанцарча организацей коммунистий яьнна юкъера ха пенсионнечунга кхоачаш я: локомотивни депо — 49 шу, машиннаькъа станце — 51 шу, наькъий машинни станце — 50, наькъа дистанце — 53 шу. Парторганизацей секретараша гIулакх доагIача тайпара ца леладелга да из. КПСС членаш хила хьакъ а долаш, комсомолера хIара шера арабоал итташ болхлой, бакъда партийни комитето карарьювлийт дегIаахара из лоархIаме резерв.

Цунца цхьана парте болхлой ядро сийдолашагIа хьалйиза гIо дергда 10—15 шера производстве болх баь, шоай профессеш маярра караерзаяь, коммунизм хьалъеча хьинаре дакъа лаца безам болаш шоаш болга гIулакхашца хьахьекха бола кадрови болхлой дIанйбаро. Амма, къаьстта цу категорегIа бола болхлой парте дIанйбелга искусственно юхадетташ да. Из дош чIоагIа лоархIаме да къаьстта тха коллектива.

Кхоачамболлаш болх быц КПСС членалла кандидатащца цар кандидатски стаж чакхйоалача юкъа. Массазара хIама а хинна дIаэттад тIадехна декхараши уставагIа дIадехараши кхоачаддарах цар отчеташ ца елга. Ледара лелаю рекомендацеш еннача коммунисташа отчеташ елга санна йола форма а.

ТIаккха дош делар «Грознефтеоргсинтез» объединене парткома секретара В. В. Жарикова. Парте нах дIанйбара хьахиннача практико хьахьокх, бIарчча хьайщача, партийни организаци нийсача наькъ тIа хилар, белгалдаьккхар цо. Производства лоархIамегIарча участкашка коммунисташ дIанйсбелта Iалашду хIара шера 120—130 саг парте хьаэцаш хилара чотагIа.

Цхьабакъда, партийни организацеша хIанз а шоай теркам ледара тIаухийт парте хьанйбеш бола нах цар гIулакхаш теркалдеш хержара. Из хьагойт КПСС Устава 16-ча параграфагIа 1986-ча шера — 10 саг, укх шера — 6 саг парте дIа ца эцаш виса хиларо.

Объединене партийни организацера нах хIара шера дукхагIа пенсе ух. Керттерча производствера партийни прослойка лохлу. Цунца цхьана объединене йолаш я мугIараш дегIаахара база. Комсомольцащцен магирхошцен кIаьд ца луш, хIара денна болх бе беза.

Бакъда, дукхагIйолча хана ший балха ден план оттае таро йоацаш вус парткома секретарь. Пленумга кийчлуш, аз анализ яьй, укх тIехьарча шин бетта балха хан. Тайп - тайпарча совещанешка, заседанешна, штабашкен кхыйолча мероприятешнен дакъалацарга дIаяхай 40 процент балха ха. Сона хетаргахьа, нахага кхайкхалгеи совещанеш елгеи тоадара тIехьара КПСС обкома секретариата соцам боагIача тайпара кхоачашбыц. Цо кулгалхой хийрабоах лохехьарча партийни звеньяех, индивидуальни балха кхоачамбоацараш хьахулийт.

Парте дIаэцача хана массаза а Iалашдац кандидатура массе оагIорахьара ювцилга. ДукххагIйолча хана собране къамаьл деш рекомендаци лураши, массаза а санна, ши саги мара хилац. Уж санна дола хIамаш хиннад А. Шерипова цIерагIча ГНПЗ, СССР 50 шу дизара цIерагIча Грозненски химически заводе, «Грознефтехимремстрой» тресте.

Ше пленуме къамаьл деш ВЛКСМ обкома шоллагIча секретара Л. Н. Мигуновас аьлар, хIара шера парте дIанйцарех диъ даькъах кхоъ комсомоле гIолла болх, аьнна. Из боккха тешам а кхы а бокххагIа бехктокхам а ба. Оаха эггара хьалхара декхар лоархI парте шоаш могабераш дикагIа бараш хилара тIехьара комсомола комитеташкара доагIар цIенхашттагIа хьадехнлга, къонача коммунисташта де хIара комсомольски организаце хьаьдан лоархIам боллаши гIулакх хилийтара тIехьа болх беш а дIахо бергболаш а да тхо.

ДIахо Л. Н. Мигуновас теркам тIабахийтар дIадахача шераца нийсдича комсомолера партийни ядро 0,2 процент кIезигъенна хилара. Укх тайпара масал доаладир цо: укх тIехьарча пхе шера 514 пионервожатейх берригаш а кхоъ мара КПСС мугIарашка дIанийцабац.

Гештде йиш йоацаш, Iовдала хургдар партийни мугIарий состав нийсъе эшаш яц, аьлча. В. И. Ленина а хьалха мадаьккхадий: «...кулгалдеш йолча партена вогIа йола элементаш хьатIаетталуш хилар, из парти кулгалдеш йолга да», — аьнна.

Вай цхьан тайпара къоастаде деза из: анкеташ дIаюха ца а екъаш, дикагIбараш хьахержа беза, маярра голосовани е еза, хьалхе а ховш долча результатаца церемони ца а лелаеш. ЦIаьхха нийсденна хIама дац, кхыметтел болхлочун моттиге балха бахе а, карьеристски уйла йолаш бола цхьабола къона нах парте мугIарашка бовлаш йола моттигаш хилар. ХIаьта вай, комсомольски актив, дукхагIдолча даькъе, из ховшехьа а беспринципни хул, тайптайпарча бахьанех из хьоа ца деш а Iа.

Къонача коммунисташта кхетам балара дукха тайптайпара формаш, методаш средствашта я партийни комсомольски организацей балха арсенале. Бакъда тахан партийни трибунах пайда а эцаш, къаьстта белгалбаккха ловра комсомоле болх беш болча коммунистий собранеш, партийни болхлой кагирхошцеи комсомольски активацеи вIашагIкхетараш чакхдахар, партийни комсомольски органий вIаши гаргарча отделаша социально лоархIаме дола дешаш цхьана къестадар санна йола, эшаш а, сендухьа йицъялийтай а ца ховш, йицъялийта а йола формаш юха дийнъяра лоархIам.

Грозненски района «Советская Россия» яхача колхозе нах парте хьанйбар мишта вIаштIехьдоаккх дийцар цу боахама парткома секретара Р. А. Бисултанова. Цо белгалдаьккхар, КПСС мугIарашка бовла оттабераш производства хьалхалаттарех болга, парте водачун политически, гIулакха, моральни оагIонаш массе а оагIорахьара шоаш Iомаелга. Укх тIеххьарча шин шера парте хьанйцав 8 саг, уж берригаш а цехови партийни организацешка гIолла чакх а баьннаб. Кандидатураш ювцача хана цеха коммунисташта хетар лаьрхIа ца Iеш, оаха лоархI специалисташта, подразделеней кулгалхошта, цунца болх беш болча парте боацача новкъосташта хетар.

Рекомендацеш лучар бехктокхам айбеннаб. Хьалха Iа еза оаллаше, хьалора рекомендаци, шоай бехктокхам кхетабацар из хьалучар. ХIанз рекомендаци яккха атта гIулакх дац. Рекомендаци луш волчоа ший новкъост дика вовзаш ца хуле, из раьза хилац цунна тешал де.

Парте хьаэцарашка хьалхагIе а бIарг лохк оаха. Царна цхьацца декхараш тIадехк, со, парткома секретарь се хиларах тарра, цар уж мишта кхоачашду хьожаш хул. Практикана юкъейоалаяьй КПСС членалла кандидатий отчеташ. Коммуниста авангардни лоархIам хьаьддача практически гIулакхашца, цо ший общественни декхараш кхоачашдарца белгалбоалалга вIаштIехьдоаккх оаха. Иштта, колхозе дезала подряд юкъейоалаеча хана, оаха яхар эггара хьалха хьаллаьцар, правленена а парткомана а хьинаре новкъостал дир коммунисташа А. Касуева, Р. Кагерманова, А. Махмаева, дукхха кхычар.

КПСС Наурски райкома хьалхарча секретара А. А. Просвирова дийцар укх шера май бетта парте обкома бюро парте хьаэцача наьха бехктокхам айбечеи къонача коммунистащца бу болх тоабечеи КПСС райкомо беча балхах яхача дешага хьежарах. ТIанйцача сопам тIа белгалдаьккхадар, нах парте дIаэцача долча юккьарча, кхыгарга хьежача во доацача статистически даннешта тIехьашка цу хьакъехьара цIенхашттa кхоачамбоацараш лечкъилга. Райкомо мела а кхоачам боацаш а тIахьожам лоаттабу КПСС мугIарацка дикагIбараш хьаэцара тIехьа парторганизацеша беча балха.

Цхьайолча партийни организацеша талмастта кхетацу дIахо а партийни мугIараш чIоагIдара, йоагIйоагIача моттигашка коммунисташ дIаоттабара, къахьегаме цар гIулакхаш хоалуш хилара декхар. Масала, чIоагтIа кIезига я партийни прослойка хьайбаш леладерашта юкъе: доярнашта юкъе из 9 процентал кIеззига дукхагIа мара яц, жаIуй бригадашка — 6 процент, хIаьта хьакхарч лелаерашта юкъе укх тIеххьарча хана кхаччалца цхьаь паI коммунист хиннавац. КIезига ба коммунисташ производства кхыйолча участкашка а, хIаьта иштта социальни сфере а. Цу дерригне, шеко йоацаш, лохъю коллективашка организаторски, политико - кхетама балара болх тоабара таронаш.

ХIанз районни партийни организаце хьаьдда де дезараш ду цу лоархIамеча участке беш болча балха перестройка яра. Парте дIаэца керттерча даькъе оттабу производства къоастам беча сферашка къахьегаш бола дикагIбола болхлойи колхозхойи: трактористаш, дояркаш, бежа Iуй, хьакхарч лелаераш, комсаш лелаеча бригадай болхлойи бригадираши, люцерна ги доакххаш йолча подрядни бригадай доакъашхой, халкъа боахама тайп-тайпарча доакъой специалисташ. ДукхагIа хиннад парте болхарашкара хьадехараш. ХIаьта а райкомана хIанз а вIаштIехьадаьннадац хIара къона коммунист цахаддаш партийни организацеша бIаргкIала хургвола, цун влияни холуш хургвола хIама де. Берригача КПСС членалла кандидаташта лац партийни поручене, кхоачам боллаш йоакхо яц цар идейно - политически боарам айбара.

Ше къамаьл деш, тIемен къахьегамен ветераний республикански совета председателa В. И. Филькина теркам тIабахийтар цхьайолча КПСС райкомаша, юкхьанцара партийни организацеша нах парте баха оттабечеи къонача коммунисташа кхетам лучеи йоккха вахара школа чакхъяькхача тIемен къахьегамен ветеранех кIезига пайда эцаш хилара. ЛакхагIа хьалъайъе еза парте члена цIи, аьлар В. И. Филькина Тхона. 20—30 шерашка парте дахача наха, из Iалаьмате доккха хIама хетар. ХIаьта тхо партена, социализм хьалъяра мишта мутIахьа да хьахьекхар хьалхарча пятилеткай шераша, Сийлахь - боккхача Даймехка тIемо.

Къаьнача большевикий традицеш ебае а йIаьхагIа хилийта а еза. Цхьан хана ерригача районашка хIана яц аьнна къонача коммунистий школаш яр, масала, КПСС Октябрьски райкоме. Цар боккха пайда бора. ХIанз дукха а школаш болх беш яц. Из нийса дац.

Партена йоагтIаш йола пополнени хилийтара кийчъе еза цун резерв. Дика хургдар парте, тIема, къахьегама ветеранаш цу балха юкъеззача. Рекомендацеш луш барий шоай рекомендацеех бола бехктокхам а айбе беза.

Авторо белгалдаьккхар, КПСС обкома пленуме дувцача дешай решеней проекташ цун болх дIаболабалалуча хана мара хьа ца ялара ше раьза воацилга. Иштта хилча хала да уж Iомае, замечанеш е, предложенеш йоалае.

ОТЧЕТ ЛУ РАЙКОМО

Район социально-экономически дегIанхувлара партийни кулгалдара перестройка ечара юкхьанцарча партийни организацей лоархIам лакхбара хьакъехьа КПСС Надтеречни райкомо беча балхах доклад йир парте райкома хьалхарча секретара Г. Г. Махауре. Района къахьегамхой, аьлар цо, республика социально-экономически дегIайоалаеча хьаьнала къахьегарца доагIаш дола дакъа юкъедахьа гIерт. Сийлахь-боккхача Октябра 70 шу дизара сийна тIанйца социалистически декхараш толаме кхоачашдаьд района къахьегама коллективаша. Экономически потенциал, социально-культурни база дегIаахара чIоагIа тенденци йолаш я, чIоагIлуш латт наьха къахьегама, быта, салаIара хьалаш. XI пятилетке пайда ийцаб 85 миллион сома маьхерча капитальни вложенеех, цу даькъе наха чубаха цIенош хьалдеча — 6,2 млн. сом. Ер пятилетка йолаелча денз районе кердача фусамашка баха хайшаб 185 дезал, болх бе йолаялийтай 650 моттиг йола 5 берий беш, 2 культура ЦIа, ши кафе, торговин центри быта ЦIан. 11 процент дукхагIа хиннад деш дола бытовой гIулакхаш.

Социальни дешаш дегIаахаро дикагIа хулийт совхозаша беча боахамий балха тIа хьахулаш дар. ДIаяхача пятилетка шерашка юрта боахама продукце боарам 19 процент дегIабенаб. ХIаьта а, района экономически потенциалах, дIахо дувц докладчика, бизза пайда ийбац. Масала, хьаэцаргья вай люцерна, генараш санна йола боккха пайда луш йола культураш. Дуккьал цу культурай фу пачхальалкехнга дохкара планаш кхоачаш ца ярах хIара шера оаха зехьа йоаеш йола доход 6—7 млн. сома маьха я. Из, хьалхарча даькъе, лаьтта леладара культура лоха хилар, хIанзчул шозза дукхагIа оаха алат чуда дезача хиш дехкача 15 эзар гектарах во пайда ийбар.

1983 шера парте областной комитетои республика Министрий Советои белгалъяьккха районера хьайбай боахам дегIанхувлара йола программа а йизза кхоачашъеш яц. Района экономикана Iатткъаш да дулх, шура кIезига тIадетталуш хилар, хьайбай продукцега дIабода мах дукха хилар.

Парте райкома вIаштIехьдаьннадац хIара боахамген производственни подразделенеги планаш кхоачашъяйта. БоагтIача боарамагIа болх бац «Верхненаурский», «Новогорский», «Набережный», «Знаменский», «Минеральный» совхозий коллективаша. Юрташ социально - экономически дегIанхувлача кулгалдара партийни организацей балха перестройка яра процесс ювцаш, июль бутт бовча хана хиннача парте райкома пленумо хьахьекхар, тханцига кхы а дукха кхоачамбоацараши къоастанза йола проблемаши хилар. Парте райкома вIаштIехьдаланзар уж декхараш кхоачашдара йоагIача тайпара партийни, советски, боахама органаш оарцагIъяха. Цхьайолча хана моттигашка ший ханнахьа новкъостал дац, кIезига моттигаш нийслац къахьегама коллективашкарча гIулакхий яьй алийта тIагIоллара йола анализаш еш, цхьайолча хана дика да яхаш дувцашдараш, боьконца долаш дола гIулакхаш санна тIанйду. Иштта хилар «Верхненаурский» совхозе а. ХIанз чIоагIа сагтде дезаш гIулакхаш да «Знаменский» яхача совхозе а.

Цу цIенхашттарча участкашка болх беча юкхьанцарча партийни организацей денал айделга, коммунистий авангардни лоархIами бехктокхами лакхбелга хIанзалца хьа даьдац парте райкомо. Цхьакха тайпа перестройка хила йиш яц, яхаш чIоагIдеш дувц къамаьл дечо, нагахьа санна ерригача звеньяшка кхоачамбоацараш, гIулакхаш цхьан метте сеца латтар, дика да яхаш кеп увттаяр, даьсса къамаьл ловргдоацаш дола хьал чIоагI ца лой. Оаха цIенхашттa а тIехьашка ца доалаш а къовсам лоаттабелерхI хувцамаш дара йолча практикацен дублированенен.

Коммунисташа тийннача предложенешкен яьча критически замечанешкен хьежжа, критика йиц, из яьчул тIехьагIа хоадамболлаш хьаулаш хIама доацандаь, яхача предложенега хьежжа берригa беш болча балхага юха хьожаш да тхо. ТIанйца решенеш бакъдолча гIулакхашца чIоагIъеш хилча цу сахьате дикагIа дакъалаца болалу коммунисташ, йоалаш-йоалаш юстара йоал инертности формализми.

Шоай предприяти дегIайоалаяра дешаш къестаде дезараш къахьегама коллективай членаш шоаш, хьалхарча даькъе, дуккхьал уж шоаш хилар кхетадайта гIерт партийни организацеш. Дукха ха йоаццаш а тIехьа «Горагорский» совхоз тIехьаюсаши зе деши яр. Кхыдола боахамаш юкъе а увзаш, массе а тайпа балхаш дарга баьннабар укхаза. Цо хьахулийтар коллективо кхычар дергдар из яхари шоай низех ца тешилгеи. Цигара гIулакхаш тоадара цига хьожавир райкома бюрос «Набережный» совхоза кулгалдеча дикача воагIорахьа ше хьахьекха вола М. С. Докаев. Коммунистий новкъосталца кердача директора низ кхычар коллектив кхотае а оарцагIъякха а. Ерригa производственни подразделенеш яьхар подрядагеи боахама расчетагеи, юкъейоалайир хиш дехна йиъ бIаь гектар, люцерна фун детта доахани хьалхеде болабелар.

Айъелар экономика. Цо таро хилийтар средствaш социальни база хьалъеча дIахьежае.

Оаха кхетаду къаьнача методашца керда декхараш кхоачашде йиш йоацилга. Цудухьа гIерт тхо хоадамболлаш йола решенеш тIанйе, хан-ханнахьа хоам бу хьалхагIа тIанйяраш мишта кхоачашъеш я. ДIа а йовзийташ характеристикаш чIоагI а еш, коммунистий кулгалхой отчеташка ладувгI.

Тахан парте областной комитета пленуме тха районни партийни организаци ювцаш хилар — тхона чIоагIа цIенхашттара а бехктокхамера а гIулакх. Пленуме кийчо еча хана райкомо а юкхьанцарча партийни организацеша а критически анализ йир социально-экономически дегIанхувлара тIехьа беча балха. Районе ши бутт совгIача хана хилар КПСС обкома представительнии компетентнии комисси, цо тхона хоадамболлаш дола новкъостал дир.

ХIанз перестройкана кулгалдара болча балхах хоржамий партийни органаша отчеташ телаш йола партийни собранеш чакхйоахаш я, хургья райкома пленум а. Комиссе выводаша, рекомендацешен де могадерашен цу пленума соцаме къаьстта йола моттиг дIалоацаргья, районни партийни организаце балха йIаьхха йолча программе ларде лоацаргья уж.

* * *

Новкъостий группаца цхьана, аьлар КПСС Грозненски горкома шоллагIча секретара М. Э. Байнурадова, аз дакъалаьцар социально - экономически дегIаахара кулгалдара парте Надтеречни райкома беш бола болх Iомабеш. Еча выводийн маьхен хьакъехьа гIалат ца валар духьа, массехказа районе ваха хилар, тIехьара — укх кIирагIа. Района коммунисташа, къахьегамхоша, тхона хетачогIа, чIоагIа хьашт долаш дакъа доац парте XXVII съезден ЦК Пленумийн решенеш, перестройка яри дегIаахар сихдаран бола парте никъ чакхбаккхара.

ХIаьта а кхы а дIахо даха деза. Нагахь санна хIанз низ тIа ца бохийте, тIаккха кердача этапе йиш хургьяц демократизацен овлангара денз экономически реформан керда декхараш кхоачашде. Парте райкома члений хьинар айдара дешаш къоастадаьдац районе. Царех дукххачар деш дола къамаьлаш шоаш даьчун луш йола отчети адрес доацаш йола критикен санна да.

Экономикана кулгалдеча овлангара денз перестройка яр юкъарчал доаццаш дувзаденна хила деза предприяти кердача техникаца Iалашъярца. Цхьабакъда, районе йоацаш я из декхар кхоачашдара йола программа. Социально-экономически дегIакхувлара НТП сихдара вIашагIъеллача совето хIанзалца хьа даь хIама дац.

Юкхьанцарча партийни организацешка дукхагIа болх байтара райкомо де дезаш дукха да, хIана аьлча, духхьал уж я перестройка яра бола берригача балха керте а этта, из вIаштIехьбаккха безараш. Перестройка бокъонца йола юкъ-моттиг а хинна дIа ца этта, хоадамболлаш долча дешаех шоай позицена къоастам ба ца мега йола юкхьанцара, цехови организацеш, партгруппаш кIезига яц районе. Массехк бутт юкъе а болийташ, парте райкома секретарапа цхьана аз Iомабир ЧИВС ПМК-2 партийни организаце болх (секретарь И. З. Хаджимурадов). Проблемаш дукха я; коллектив лоархIайиц планах, балхий дикал эсала я, къахьегама овсарлен цунга хьежжа болхлой алапни лоха да. Партбюрос беш бола болх баьб алийта формана беш ба. Боахама совещанеш санна чакхъювл партсобранеш. Къахьегам вIаштIехьбаккхарен алапи телареи прогрессивни формаш юкъейоалаяра дешаш дувцац, коммунисташка - кулгалхошка отчеташ телийташ йола практика йоацаш я.

Керда шу дIадоладелча гIоне промышленни предприятешши совхозаши хозрасчетага, шо-шоашта финансировани ярга йоахаш я, гIишлон организацеш — коллективни подрядага. Боахама балха тIа бокъонца йола перестройка яра коммунисташкара - кулгалхошкара дукхагIа хьадеха деза парте райкомо, кулгалдара экономически рычагаш караерзаяра царна новкъостал а деш.

Иштта перестройкана кийчо еш я «Знаменская» яха МПМК. ЦхьоалагIча январе денз колонна яла езаш яр коллективни подрядага. ХIаьта керттерча инженера а отделий кулгалхошта а из мишта де деза хац. Кийчон балхаш даьдац царца, нах Iомабаьбац, нагахь санна, цул совгIа дар аьлча, планаш кхоачашъяц, материально - технически Iалашо елга эсала да, база яц, — долче цIенхашттa коллективни подрядага довлилгах дувца эшаш дац.

Пленуме дакъалоацаш хиннараша уйла тIаяхийта ладийгIар ГI. Ахриева цIерагIча «Электроинструмент» завода слесара - инструментальщика Т. Д. Халгуева даьча къамаьлага. КПСС обкома тIадиллaрагIа из хьежар Надтеречни ремонтно - технически предприяте беча балхага. Предприяте партийни организаце, аьлар цо, хIанзарча хано дIадехаш махиллара эргабаьккха тоабеш латт ший болх, шийна тIадиллача гIулакха тIехьара хIара къахьегамхочун бехктокхам айбу. Уж дешаш хан-ханнахьа коммунистий партийни собранешка дувц. РТП коллективе е йоагIаш йола йоакхо ю кадраш хьахоржача а кхетам луча а демократизаци яра.

Из иштта дале а, социально - экономически дегIанхувлара партийни кулгалдара перестройка еча «Надтеречное» РТП партийни организаце балха тIа долаш да кхоачамбоацараш а. 1988 шера январь беттагIа кхача юкхейнсар кIезига ха яле а, дукхача къахьегамхоша йоагIача хьисапе кхетаяц боахама расчет. Подразделеней кулгалхой, хIара саг кердача хьалашка чоалхане болх бара ший ханнахьа дIакхетабелга Iалашдаьдац партийни организаце.

Коллективера хIанз а тIехьа дIадаланза да болх сеца латтилга, йоацаш я эшаш йола запасной оатхалаш. Из бахьан долаш ремонт ца еш тIехьаювл юртбоахама техника, договорни ханаш телхаю. Кхоачашдеча балхашка дIадодар планагIа лаьрхIачул тIех да.

«Малгобекнефть» НГДУ № 4 йолча мехкдаьттапромысла парткома секретара Л. М. Исаевас ший выступлени мехкдаьтта доалача лаьтташта рационально разработка яра, къаьнарча моттигашкара из хьадаккхара коэффициент лакхъяра, XII-ча пятилетке мехкдаьтта доаккхача интенсификаци яра дикагIйола методаш юкъехкувлара проблемана хетаьяр. «Малгобекнефть» НГДУ ЦДНГ-4 XIII-ча пятилетке дегIанхувлара перспектива оаха ювз, аьлар къамаьл дечо, хIанз тохкамаш дара кIоарга бурув тохаш латтача Алханчуртски къохьера, Тийркал дехьарча шаьрача арера мехкдьттеи гази лахарца.

ДIахо цо аьлар:

— Дукха ха йоаццаш хиннача цехови парторганизацей собранешка — хержача органаша перестройкана кулгалдара балхах яьча отчетех, оаха производственни планаши социальни программеи кхоачашъяра анализ йир. Коммунисташа яьча выводех керда коллектив чIоагI а енна дIаоттара процесс хала чакхйоал, цунна «Малгобекнефта» ма ярра юкъеяха вIаштIехьдалац. Цхьан юкъа мехкдаьтта даккхарга дIадодар лохде карагIдаьннадар, цхьабакъда, къаьнара НГДУ дIаьаьккхача № 65 йола скважина сеца латтарах тхона зе хилар: цунна ханнахьа капитальни ремонт ца яр бахьан долаш.

Цу эттача хьала тхоаш чIоагIа саготдеш долга оаха массехказза парте Надтеречни райкома пленумашка, райсовета сессешка дIахайтар. Бакъда, из хьал тоадара цхьаккха хIама даьдац. Коммунистий мехкдаьттахой, халкъа депутатий Горагорски поселкови Совета исполкома цIерагIа аз дех парте областной комитетагара республика Министрий Советагара поселке «Грознефть» яхача объединене доалахьа хургйола ший лоIаме мехкдаьтта производство хьаяра дешага хьажар.

Пленуме ше къамаьл деш Я. Хадиева — «Верхненаурский» совхоза механизатора, дог ца лазаш дувцацар хьалха совхоз дика пайда беш, дерригача хьокхамех паччахьалкхен планаш кхоачашъеш хиларах. Лакха Науре яха юрт тоаеш латтар. Наха безамца къа а хьегар, баха а бахар. Боахама кулгалхой, специалисташ массаза нахаца — кхай тIа, ферме бар.

ТIаккха ший тайпара хувцамаш хила доладелар. Сагвицвелар. Кулгалхой шоай балха моттигашка хьалаха хала дар. Наьха царех бола тешаш боабарга кхьачар гIулакх, Даггара хьувкъам чуэцаш латтача хана дика болх барца белгалваьннача комбайнера цхьа тонн йол язъергъя оалар директора. ХIаьта нах дикагIа къахьега гIертар цIагIара доахан кхаба доакъар а ма хургдий яхаш. Цхьабакъда, хьувкъам чуийца баьлча ше цхьаккха ца аьлча санна кеп оттайора директора.

Совхозе чуIе фусамаш хьалъяра гIулакх тесса дитар. Соцкультбыта объекташ хьалъелга хIара шера цхьан промфинпланера вокхан тIа дIатIаккхувар. Партийни организаце критически замечанеши решенеши каьхата тIа юсар.

Баркал хилда, аьлар оратора, КПСС ЦК апрельски (1985 ш.) Пленума решенешта. Бакъдар аьлча, хIанз тхо долча дукха хIамаш хувцаденнад. Партийни собранешка ваха безам боагIа, хIана аьлча, цига тIанйца решенеш кхоачашъерг ма йий аьнна тешаш хиларах. КПСС XXVII съезда решенешка хьежжа, совхоза парткома, дирекце балха перестройка яра хетаьяьча партийни собране учетни карточка тIа дIа а язъеш, строги выговораш йир хиннача совхоза директора С. Бухадиевнен парткома секретара А. Тутаевнен.

Массехк дош аргда аз, райкома хьалхарча секретарах нов. Махаурех. Аз дукхаза яьхад цунга: «Хьо массанахьа хулар, аьнна, гIулакх далац, райкома аппарата болхлой а цхьан метте ца багIаш дIа-хьа лела боагIа. Цар этта проблема къоастаяра шоашта дукхагIа бехктокхам дIатIанйбе беза. Уж хул партийни организацешка, къахьегама коллективашка, бакъда, тIахьожамхой санна хул-кх. Цхьа наггахьа вар мара кхай тIа, ферме ваха нахаца дага валац. ХIаьта цу наха кхоачашдеча гIулакхах тийша-м дукха ма дий».

КПСС Ленински райкома хьалхарча секретара Е. И. Пучкова аьлар, нов. Махауре доклада тIара гуш да бIарчча хьайщача района экономика лерттIа дегIаухалга.

Цхьабакъда, доклада тIара иштта гуш да районе хулаш йолча перестройка процессаша социально - экономически сфере тIера тIоа мара хьоа ца баьлга. ЦIенхашттa хувцамаш де дезаш я къаьсттача препятяей санна, бIаргчача района доалдара система, боахама механизм.

Сона хетачогIа, парте райкома хIанз а мугIарерча коммунистий авангардни лоархIам лакхбе таро лургйола корта бола формаш кораьяц. Доклада тIа вIалла хьоахадинзар социально-экономически дегIанхувлара программашта идеологически Iалашо яра гIулакх мишта лел.

Сона хетачогIа, из перестройкана кулгалдеча партийни органаша тахан къестаеча проблемашта юкъе эггара чоалханечарех я.

ДIахо оратора нах кулгалдара балха тIа бахийтара рекомендаци телачар бехктокхама теркам тIаззар. Со тешаш ва, аьлар цо, нагахьа санна В. П. Бервинова — «Красный молот» завода директора, А. П. Кастарновайна — швейни производственни объединене генеральни директора характеристикашта кIал КПСС обкома отделий заведующеша Ю. В. Кузнецовеи Л. К. Муратоваси кулгаш яздаь даларе, цар шоай ма хулла цу завода, швейни объединенена хьалхашка латта проблемаш къестаяра наькъаш лехаргхилара.

Район социально - экономически дегIанхувлара кулгалдара партийни организацей лоархIам лакхбара хьакъехьа парте Надтеречни райкома баьча балха анализ еш КПСС обкома секретара Е. В. Тумсоева аьлар, цкъарчоа хеталу укхаза сагота хила бахьан дац, аьнна, цхьабакъда, уж гIулакхаш селханарча денца нийсдича. ХIаьта, нагахьа санна КПСС ЦК июньски (1987 ш.) Пленума дIадехарашкара цун балхага хьежача раьза хиларах дола къамаьл хила йиш яц. 1986 шера генараш, комсаш, люцерна кийчъяра планаш кхоачашъелга Iалашдинзар районо. Паччахьалкхенна дIачутелаш йола продукци яцар. Юрта боахаме мела юкъекхувл интенсивни технологи, кхыдола Iилмана карагIдаьннараш, дикагIйола опыт.

Перестройка яра тIехьа къовсам лоаттабеча цхьайолча юкхьанцарча парторганизацеша шоай авангардни лоархIам лакхбыц. Райкома уллув я А. М. Нукаев парткома секретарь вола «Знаменский» яха совхоз. ХIаьта цу боахамо во болх бу. Эттача хьала дикагIча оагIорахьара влияни йиц, парткомо къаьнача методашца болх бу. Коммунисташа отчеташ елга формально чакхдувл, цхьайолча хана характеристикаш чIоагI а ца еш. ЙоагIа йоакхо йиц наьха къахьегама хьалаш тоадара, социальни дешаш къестадара.

Дукха формализм я С. М. Ахтаханова кулгалдеча «Новогорский» совхоза парторганизаце балха. Укхаза ханнахьа собранеш чакхйоах, цхьабакъда, цар боагтIа пайда лац. ДукхагIболча коммунисташа боахама гIулакхац къестадеча, общественни вахаре дакъа лацац.

Райкома отчето хьахьокх цун балха нийса система ца хилар, шеррача гласноста, демократе хьалех, халкъа боахаме еча радикальни реформаех кIезига пайда ийбелга.

Къамаьл дечо, хIанз республике хержача органаша, цар секретараша перестройкана кулгалдарах отчеташ еш хилара теркам тIаззар. ДукхагIча даькъе уж корта болаш, принципиально чакхъювл. Балха тIа пассивни инертнии хилар, инициатива йоацаш, перестройкана ший дакъа юкъе ца кхухьаш хилар бахьан долаш хержача органий состава юкъера ваьккхав 87 саг. Цу гIулакха дика уйла е еза. Шоашта могар де деза хIара юкхьанцарча парторганизаце кердача тайпара болх бергболаш, перестройка еча хьинаре дакъа лоацаргдолаш. Цу гIулакха тIаберзабаь хила беза КПСС обкома, ерригача партийни комитетий низ.

Район социально - экономически дегIанхувлара партийни кулгалдара перестройка ечара юкхьанцарча парторганизацей лоархIам лакхбара хьакъехьа КПСС Надтеречни райкома отчето, аьлар парте Малгобекски горкома хьалхарча секретара Н. М. Моревас, тхо тхай балхага кердача тайпара хьожийт, мах байт. Аз лечкъа а ца деш духхьал дIааргда, тахан укхаза дийца кхоачамбоацараш тха городской комитета, тха районерча юкхьанцарча партийни организацей балха юкъе долаш долга.

ХIанз, бакъдар аьлча, хьал хувцалуш латт. Исполнительски дисциплина боарам дегIабеннаб, шийна тIадиллача гIулакха хьалхара юкхьанцарча партийни организацей, кулгалхой бехктокхам лакхбеннаб.

Цхьабакъда, хIанз чакхъювлача юкхьанцарчеи цехови парторганизацей бюрой отчеташа хьахьокх массанахьа а балха стилера, методашкара формализм дIа ца ялар.

ХIаьта цу гIулакха оаха къаьстта теркам тIабохийтаргба, перестройка ечара юкхьанцарча парторганизацей лоархIам лакхбара, район социально - экономически дегIанхувлара партийни кулгалделга чIоагIдара йоакхо ергъя. КПСС Надтеречни райкома отчет ювцарах оаха йоагтIаш йола выводаш ергъя.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ПНР. Массанахьа дика йовза «Фиат-126» яхача маркагIа йола малолитражни машинаш, вешта аьлча автомобилаш езараш «малыш» аьнна цIи тилла уж Бельско-Бяла яхача городерча автозаводе хьаю. Царех хIара кхоалагIъяр экспорте йода.

Дукха ха йоацаш укхаза «малыша» керда модель арахеца йолаяьй (сурта тIа), из вокхарел дикка эргаш я. Из дукхагIа низ болча двигателаца, кхы а эргаькхача зажигане системаца, карбюраторараца Iалашъяьй. Цунца цхьана машина конструкцена водитела а пассажирашта а паргIатагIа багIа таро луш дола хувцамаш даьд. Керда автомобила 100 километр никъ беш 4 литр гаргга бензин мара доагадац.

ЦАФ-ТАСС сурт.

АТЕИСТАШ ХЬАЛКХЕБУ

Идеологически балха тIа хIанз хьалхарча плане латтар да вай обществана дIахьалха ахара новкъарле еш мел дар цIендаь дIадоаккхаргдола наькъаш хадданза лохаш хилар. Цу даькъе йоккха таронаш я къахьегама коллективий.

Диккача хана денз со болх беш хилар закройни цеха начальник йолаш. Цига къахьегараш дукхагIча даькъе ха яхан юкъерча ханарен кхалнах ба.

Цу тайпарча нахаца халагIа да атеистически болх бе. ХIана аьлча, динах тешалга цар сакхетам чу дIачIоагIденна хIама да. Цудухьа кагирхошца бечул халагIа ба цу тайпарча лостамагIа царца болх бе.

Из ишта дале а цеха партгрупоргапа Могушкова Iайшатаца цхьана тха аьттув баьлар атеистически балха тIа цхьацца толамаш даха.

Цу хьакъехьа пхьа масал доаладергда аз. Ховш да марха кхабар духхьал сага шийна хинна па Iеш ерригача обществана а мел доккха зе дахьаш хIама да. Мархий бетта хоалуш лохлора тха цехера меттел ерригача фабрикера а наькъа къахьегама овсарле. Къаьстта тха закройни цехе дукха прогулаш еш. балха тIехьабувлаш моттигаш хулар. ХIаьта укх тIеххьарча шерашка 100 процент нах а балха арабоал, къахьегама овсарле а лохлац.

Укхаза чIоагIа лоархIаме хIама хилар къахьегама бригадни форма юкъейоалаяр. Соахка денз закройни цех цу хьисапе къахьегаш я. Уллуврчоа гIо делга, тIехьавусар хьаллоацилга. дика оамал а хинна дIаэттар цехе. Шоайла барт-йиш чIоагIделар наьха. ХIаьта цу дерригнеша дикагIа аьттув баьлийтар наха юкъе атеистически болх шерра чакхбахара.

Цехе беш болча атеистически балха юкъейоагIа лекционни пропаганда, агитаторий, политинформаторий

Дикка ха яьккхар аз цунца беседаш еш «дегIальяха» ца могаш. Юххера а «яша» йолаялар тхона беседаш. динах тешаращца хIаранеца къаьст-къаьста еш йола беседаш. Хоадам бола масалаш юкъе а кхувлаш кхача гIерт тхо наькха дегашка. Динах тешаш волчун хIаранена тIачIоагIваьв цхьацца коммунист. ХIаьта пох боалача пайдах дола цхьа масал да ер.

Дино дIадехараш кхоачашде гIерташ кхыметтел балха а тIехьа ламаз де гIерташ хулар закройщица Баракиева Тазират. Ханача енна кхалсаг я из. Дисциплинацара гIулакхаш а дика дацар, къахьегама овсарле хадданза лоха яр из бахьанце. ХIаьта коллектива общественни гIулакхашта юкъе цо дакъа лоацилгах-м дувца а дезацар. Ший балхах дика лоархIаеш, дисциплина дика йолаш болхло а хинна дIаяхар из. ХIанз пенсе яхай Тазират. Бакъда, фабрикацара, цеха коллективацара бувзам хоадабац цо. Из каст-каста йоагIа тхо долча, тха вахар-лелар миштад хар духьа. ГIадйода цеха гIулакхаш дика лелаш хилча.

Цо тешал ду наха юкъе беш бола атеистически болх дагадехача хана а ца беш, хIара дийнахьа бе безилга. ТIаккха мара боагIаш бола сом лургбац цо.

А. САЙФУТДИНОВА,
Назрановски трикотажни фабрика директора заместитель.

ЖУВРА СИСКАЛ

БIаьшеренаш дIадахад нах жуврах сискал е Iомабенна. ХIанз а кIезига бац вайнаха юкъе сискал ятта ховш бола кхалнах. Цул совгIа, из де йоккха говзал а эшац.

Жувра сискал — нохчийн гIалгIайн традиционни даар да. Цхьабакъда, цаI да цецвоаккхаш: йоккхача Грозне, цхьа кафе мара яц жувра сискал йотташ...

Сискал, лораша яхачогIа, маькхал дикка пайданегIа я сага кера. Цунца шовзткъа совгIа микроэлемент я, царца вай дегIа Iалаьмате эша фтор а йолаш. Цахаддаш морза чу кагъяь сискал яаро дIадоах кера, дийхка, жомарашта хула пхьадола лазараш, меттайоалаю пхьаьнашкара давлени.

Новкъадале а, из чам бола кхача эца цаI мара моттиг яц Грозне. Сискал дагаехача, базар тIа ваха веза. Цига «цIе мах» а бенна эца беза жувр. Торговле, общепита далийта гIалат дика накъадоал «хIамилг» янкхара тIакхувш бараштa.

Шоана фу хет, оаха яздечох торговле министерства, общепита кулгалхой? Маца эца йиш хургъя тха тика тIара — жувр, столовера — сискал? Кооперативаш хьанийлача а «зе» хургдацар, аьнна, хет тхона.

М. КАРТОЕВ.

Вай доттагIий опыт

Клиент раьза ва

Бахача наха дефицитни товараш хулийташи тайп-тайпара гIулакхаш деши йола, цу хьакъехьара цар хьашташ дизза кхоачашдара болх бу торговлен быта службан кооперативни предприятеш дукххача хана денз Будапешта, Венгре нах бахача кхыча моттигий вахаре хиланза дардгоаца хIама а хинна дIаэттай.

Мехка я традиционни оален зIамиген кооперативаш. Царех хьалхаръяраш йола дукха ха я, хIаьта шоллагIъяраш хьахинна пхи шу мара дац. Царех дувцаргда вай.

ХIанз республике эзарнел тIех кооператив я. Царех ах гаргга яраша хьаю кIезига йола продукци. Йоккхийча пачхахьалкхен предприятешта пайда боалаш хIама хилац цар арахецарех. Царех дикка дукхачар бахача наха бытовой гIулакхаш ду. Вожаш кхыча доакъошта эша продукци арахецара специализаци еш я.

Юридически единицаш я зIамига кооперативаш. Цар бокъонаш декхараш пачхахьалкхен предприятейи традиционни кооперативайи дарел эргаш дац. Царна оттадаь духхьал цхьа доазув да — 100 сагал тIех член хила йиш яц кооператива, хIаьта традиционни кооперативашта из доазув оттадьдац.

ЗIамигача кооперативаша хоалуш пайда бу. Цхьан оагIорахьара, уж рынке хулача хувцамашка хьежжа сиха дIатарлу. ШоллагIча оагIорахьа, цар мукъайоалийт шоашта пайдане йоаца продукци хьае ца езаш йоккхий предприятеш. Цул совгIа, цу боахама единицаша къахьегалургдолча наха бе болх хулийт, товарий дефицит дIадаккхаран быта служба болх тоабаран новкъостал ду.

Цу даькъе йовза мегаргйолаш я Будапештски прачечни кооператива опыт. Цу предприяте приемни пункташ духхьал ший декхараш кхоачашдаь Iац. Укхаза мастерага кога гIирс тоабайта, цIагIа лелаю хIамаш тоаяйта, кхыметтел зизаш эца а йиш я.

— Бахача наха иштта гIулакх дара формас ма беззара а пайдане а боахама болх бе йиш хулийт, — йоах Будапешта прачечни кооператива керттерча инженера Отто Зиффера — Пачхахьалкхен предприятешца ка йоалаш конкуренци лелаяра ший болх хадданза эргабаьккха тоабеш хила еза кооператив. Пачхахьалкхен прачечнега санна тхога цхьаккха финансови новкъостал мича кхоач. Цул совгIа, кооператив пачхахьалкхенна ахча дала дезаш ма йий помещени лацарах, энергех пайда эцарах, н. кх.

— Укх тIеххьарча хана кхы а пайданегIа боахам лелабе вIаштIехьдаьннад тха. Кооператива приемни пункташ помещеней цхьадола дакъа индивидуальни къахьегача наха дIатела даьннад. Шоашта къоастаяь моттиг еззача тайпара тоаю цар. Тха помещенеех пайда эцарах йола расходаш хьател. Цул совгIа, дезалера цхьа саг приемни пункте приемщикал деш хила веза, цунна луш хIама а доацаш. Иштта деча гIулакхо йиш хулийт помещенех луш дар дикка кIезигдарал совгIа, гIулакхаш дара баха нах дукхагIа юкъеоза а.

Дас санна кхом бу рузкъан а транспорта а кооперативе. Мукъайолча хана бахача наьха мухь а Будапешта цхьан районерча университета самашка продукташ а дIахьа кхухь кооператива транспортаца. Цу тайпара ший транспортни парк а бIарчча предприяти а дегIайоалаяра кхы тIа средстваш кхоач кооперативага.

Теркам тIабахийта йоагIаш я столице дикка дукха парикмахерскеш йолча «Штилуш» яхача кооператива балха опыт.

Цига дукха теркам тIабохийт балха хIара моттиге электроэнерги кхояра. Масала, болхлочо йоагIачул дукхагIа энерги дIаяхийтаяле, тIаккха цох доагIар дIадала деза цун. ХIаьта нагахьа санна кооперативе энерги кхояьяле, тIаккха предприяте болхлошта преми лу.

«Штилуша» парикмахерски хиланза яргйоацача средствашца Iалашъю «Штелла» яхача кооперативни предприяте. Бакъда, «Штилуш» кооператива председатела Ласло Сасфанс яхачогIа, царна луш йола продукци массаза а хилац дика, хIаьта из бахьан долаш бахача наьха хьашташ дог Iабаш дика кхоачашдулац. Цудухьа дукха дар заказагIа , доазол дехьара дайта дезаш хул.

Шоаш хьахиннача пхе шера дикка докхий толамаш даьхад кагийча кооперативаша. Уж дукхагIа хьахиннай. 1985 шера денз цар чу болх беш бола нах шозза дукхагIа хиннаб, хIанз 70 эзар саг а ва. Специалисташта хетачогIа хьатIадоагIача шерашка венгерски экономика дегIайоалаеча цар лоархаIм лакхлургба.

Александр СМИРНОВ,
ТАСС корр.

Будапешт.

Ширдаьннача гIулакхашца — лира къовсам

ДIАДОЛАДАЬР — ПАЙДАНЕ ГIУЛАКХ

Школе деша вагIаш шерлу сага мировоззрени. Цунна хьалхашка увтт дуккха хаттараш. Мишта хьахиннад вахар? Маца болабеннаб нах ди лелабе? Iаламе хулаш долча дукххача хIамай уйла е воал из.

Бехктокхаме гIулакх да цу хаттарашта материалистически, Iилмо дIа ма деххара жоп лургдолаш, боагтIача бесса дешархошца болх бар. Из болх дика вIаштIехьбаьккхаб Назранерча № 3 йолча юкъерча школа педагогически коллективо. ХIара кабинете кийчъяьй атеистически уголокаш. Кабинеташка, коридоорашка, берий теркам тIаувзаргболаш, пенех хьалтеха доахк «Атеист», «Вайи дин», «Iилмеи дин» яха пенгазеташ. Цул совгIа, атеистически кхетам луча кабинете идеологически балха эшаш йола лаьрххIа библиотека а я.

Укх шера, республике кхыйолча школашка санна, лакхерча классешка хьеха йолаяьй укхаза атеистически кхетам балара урокаш. ЛаьрххIа лекцеш йийша ца Iеш, тайп-тайпара методаш лех хьехархоша из предмет хьеха. Масала, дукха ха йоацаш дешархошта юкъе анкетировани еш а даьча хаттарашта юкъе дар. «Фу хет хьона динах?» — яхар. Дукха масалаш доаладир дешархоша цу хаттара жоп луш. Гуш дар, цар цунна дагахьа жоп денна дукха ха йолга...

— Бераша шоаш дакъа лоац, гIо ду тхона атеистически мероприятеш чакхъяха,— яхаш, дувц хьехархочо Богатырева Лизас. Аз еннач темагIа докладаш кийчъю цар. Дакъа лоац пенгазеташ кийчдеча.

Цхьайолча школашка хIанз а нийслуш да, дика дешаш, массайолча мероприятешка дакъа лоацаш дешархо вале а, цIагIа деча хьехамех, комсомола мугIарашка отта из раьза ца хулаш. Цу хьакъехьа аз къамаьл дир школа завучаца Мальсагова Зинайда.

— Тха школе вIалла нийслац цу тайпара хIама, — аьлар цо. — ВЛКСМ мугIарашка баха кийчлуш болча дешархошца индивидуальни болх бу комсомола комитета членаша. Цу денга хьежаш хул дешархой а. Цар дика кхетаду, аьнна, хет сона, из мел лоархIаме гIулакх да.

ХIама довза тIера долча берашта идеологически кхетам бала дика гIо ду Цурова Заретхана лелаеш йолча атеистически кружоко. Кружока мероприятешта юкъе да дешархошта ди бувцаш дола фильмаш хьокхар, наьха унахцIенонна цо деча зуламех беседаш яр.

БоагIача боараме идеологически болх школе белга хьахьокхаш да дин цIей хилча, дешархой занятешта тIера ца бувлар.

Дешархошца из болх баьIац педагогически коллектив. Бетта шозза болх уж шоай дешархой дай-ноаной болча, «цIагIара лектори» е.

Болх бой а, шоай проблемаш я из предмет лелаеш болча хьехархой. Укх шера атеизм яхача предмета зачет яла езаш ба дешархой. Бакъда, вай республика просвещене министерствос дешархошта гIонна цхьаь-цаI брошюра кийчдаьдац цу предметах.

Л. АЛИХАНОВА.

Транспорти цун проблемаши

СОВЕТСКИ ПОЕЗДАШ СИХА ЛЕЛА ХЬАЛХАРА НИКЪ

Советски Союзе хьалхара поездашта геттара сиха лела таро лургйола Центр — Къулбехье яха машинникъ биллара проект оттае болабеннаб. Цо Москва Крымаца, Кавказаца ювзаргья. Цунах лаьца дувц проекта керттерча конструктора, машиннаькъа транспорто. Ерригсоюзни Iилма - тохкама института директора заместитела, технически Iилмай доктора Сотников Евгене.

— СССР-е кIезиг-дукха опыт я поездаш сиха лелалга вIаштIехьдаккхара гIулакхе. Массехк шера Москва—Ленинград яхача маршрутагIа лелаш я ЭР-200 яха экспресс. Цо 4,5 сахьата 650 километр никъ бу сахьата 200 километрага кхоачаш сухал а йолаш. Укхаза цхьа башхало я, поезд лаьрххIача трасса тIа гIолла а ца лешаш, кхыйола пассажирски, мовхьаш кхухьа составаш, пригородни электричкаш лелача наькъа тIа гIолла лел. ХIаьта цу хьалашка кхы сихагIа лела хала да.

Центр — Къулбехье яха лини — керда, лакхача сухалца поездаш лелара хьаеш я. Къулбехьен машинникъ — мехка эггара дукха гIа поездаш лелачарех ба. Из СССР европейски даькъа центре гIолла, йоккхача городашка гIолла чакхбоал, цо Москва цIи хезача Крыма, Кавказа курорташца ювз. Эггара дукхагIа укхаза гIолла дIа-хьа лел пассажираш.

Эггара хьалха карта тIа хьежача оаш зуврга керда магистраль Крыме. Кавказе бодача хIанзарча наькъа 30—40 километр гаьна а цун параллельно хьабоагIаш а хургболга. Москвера поезд хIанз санна Курски вокзалера дIагIоргба къаьнача наькъа тIа гIолла 60 километр, тIаккха кердача сиха лела йиш йолча трасса тIа баргба. Укх тIа гIолла поезд сахьата 350 километр сиха яха йиш йолаш я. Йоккхача городашта гарга гIортача хана экспресс мелашха гIоргъя, тIаккха къаьнарча наькъ тIа яргъя. ТIера Iобовлаш бола пассажираш Iо а баьха, тIаховш вар хьатIахоавича, из юха кердача наькъа тIа яргъя. Москвера Симферополе пассажираш пхе сахьата, Соче бархI сахьата дIакхоачаргба. Из хIанзарчул массехказа сихагIа хул.

Электрифицированни сиха лела йиш йолча трасса шин оагIорахьа 15—20 минот интервал а йолаш 200 гаргга состав лелийта лерхI. Цо йизза таро лургъя цу оагIорахьа пассажираш дIа-хьа кхувла, хIанз йолаш йола пассажирски составаш лине тIара дIаяха, хIаьта цунца къаьнарча наькъа тIа гIолла мовхьаш сихагIа дIа-хьа кхахьийта.

Кердача электрифицированни лине проект оттаеча дакъа лоац СССР 15 министерствайи ведомствайи, Iилма-тохкама учрежденешеи организацешеи. Кхыча мехкашка санна бIоагIий оттадаь хьал ай а ца беш духхьал лаьтта хьабергба из никъ, хIаьта из дарегIа а кхерамзлегIа а да. Поездаш дIахьа лелара графика управлени ергья цу наькъа лаьрххIача диспетчерски централькара.

Японе, Франце, кхыча мехкашка цу тайпара наькъаш хьадара опыт теркал а еш, советски специалисташ никъ дикагIа хилийта гIерт — из вIашагIхетта моттиг йоацаш ший тайпара хила беза. Рельсашта кIала хьамча прокладкаш яхкар бахьан долаш никъ тата доацаш хургба. Крыме пассажираш паргIатача креслаш долча комфортабельни вагонашка гIоргба, хIаьта Кавказе гаьнагIа ваха везаш хиларца — Iовижа моттигаш йолча вагонашка. Экспрессаш низ болча локомотиваша дIаюгаргъя. Советски конструктораша дIа-хьа лела состав чехословацкичарца цхьана хьае лерхI.

Керда никъ этапегIа хьабе лерхI. Цкъарчоа Москвера Ореле кхаччалца керттера экспериментальни участок хьаергъя, хIаьта цига никъ а дIа-хьа лела состав а тохкаргъя. ТIаккха поездаш сиха дIа-хьа лела йиш йола никъ аргIанарча участке буларгба. Хьалхара сиха лела поезд Симферополе 1996 шера кхоачаргъя, хIаьта Соче а Кисловодске — 1998 шера.

Сиха лела таро луча наькъага пхи миллиард сом дIагIоргда. Цхьабакъда, дIададахар 4—6 шера меттаоттадергда.

Александр ДАВИДЬЯНЦ, (АПН).

Редактор **О. Б. ГАДАБОРШЕВ.**

Ца малар—вахара хьисап

ХАДДАНЗА КЪОВСАМ ЛОАТТАБУ

Мохк социально - экономически сихагIа дегIабоалабара декхар оттадаьд советски халкъа хьалхашка коммунистически парте. Из декхар кхоачашдеча духхьал творчески инициатива дегIайоалаярахи, произвоство эргайоаккхаш хувцарахи далац гIулакх, цо дIадех массанахьа бехктокхами дисциплинен хилар, хIаране эггара хьалха шийгара, тIаккха — уллувчунгара доагтIар хьадехалга, дерригача халкъа культура лакха хилар.

Дисциплинен порядоки чIоагIъе вIаштIехьдаргдац корта бохабу алкоголизми малараш мелалген вайна юкъера цIендаь дIа ца даькхача. Халахете а, укх тIеххьарча хана чIоагIа даьржад из.

Цхьан дешаца аьлча, корта бохабу малараш меларашца къовсам лоаттабелга политически боккха лоархIам бола социальни декхар да.

ХIаьта, самогон даккхаро обществана деча зенах аьлча, белгалдаккха деза, корта бохабу чIоагIа малараш цIагIа хьадеча хана дукха юрта боахама маьхера культураш дIаухийталга.

Самогон хьадаро дукхагIча даькъе социалистически доалехьенна тIакхувдалга, кхыдола кхераме зуламаш дарга вуг.

Самогон хьадарах уголовни бехктокхаме оза йиш я 16 шерага кхаьча нах. Иштта уголовни бехктокхаме оза боагIа цIагIа хьадеш дола корта бохабу малараш хьадара транспортни средстваш, помещени дIаеннараш, е кхыча тайпара зулам дара гIо деш хиннараш, е самогон хьадара аппараташ хьае новкъостал даь нах.

Цу тайпара зулам даьча наха РСФСР Уголовни Кодекса 158 статьяй цхьоалагIча даькъага дилача 2 шера исправительни балхаш де суд е бокъо я, е 200 сомагара 500 сомага кхаччалца гIод тоха йиш я.

Цу статьяга хьежжа цун шоллагIча даькъо бокъо лу нагахьа санна самогон, чача, арака, них е кхы тайпа корта бохабу малараш дохка лаьрхIа хьадаь доацаш хуле, бакъда, хьалха цу тайпара зулам дарах бехктокхаме эза из хиннавале, 2 шера чувалла суд е бокъо я, е цхьан шерагара шин шерага кхаччалца исправительни балхаш де хьожаву.

Нагахьа санна корта бохабу малараш дохка лаьрхIа хьадаьчунна, е самогонни аппараташ йохкара хьаьчунна цхьан шерагара 3 шерага кхаччалца чувалла ха тоха бокъо я. ХIана аьлча, къа ца хьегаш йола доходаш яхара тIадерзадаь гIулакхаш да уж.

РСФСР УК 158 статьяй кхоалагIча даькъага хьежжа зулам даьчоа 1 шерагара кхаь шерага кхаччалца чувалла ха тоха бокъо я, цун боахам Iаьдала доалахьа а берзабеш.

Сунженски районе 1986 шера алкоголизмана духьалара законодательство телхадарах бехктокхаме эзав 402 саг, царех самогон хьадарах 37 саг, царгара хьадаьккхад 661 литр самогони нихи. Иштта хьаькхкай самогон доаха 14 аппарат. Укх шера хьалхарча ах шера антиалкогольни законодательство толхадарах бехктокхаме эзав 200 саг, царех самогон хьадарах 23, царгара хьадаькхад 381 литр самогони нихи.

Иштта, Сунженски районни судо 1987 шера 26 январе РСФСР УК 158 статьяй 3 даькъага хьежжа ший цIагIа самогон даккхарахи цох 3,5 литр 35 сомах гражданинага А. Лямзинага дохкарахи 2 шера исправительни балхаш де ха техар Золотарев Петр Ивановича.

Сунженски районни судо укх шера 6 марте 100 сом гIод техар Дубовик Полина Никитичнана ший цIагIа дохка лаьрхIа а доацаш цо 13 литр самогон хьадарах.

Цу тайпара моттигаш кхы а йолаш я. 150 сом гIод техар судо Чупраков Гаврил Яковлевича ший цIагIа хьадаьккха дохка лаьрхIа а доацаш 22 литр самогони самогон доаккхаш йола аппарати лелаярах.

Самогон делга къаьстта дукха даьржад укх шера Ассинская яхача станице.

Дукха цул тIехьаюсаш яц Троицкая, Орджоникидзевская яха станицаш а. ХIаьта Карабулак яхача болхлой поселке бахача нахагара 4 самогонни апарат хьаькхкай, самогон даьккха 12 саг уголовни бехктокхаме эзав.

Корта бохабу малараш мелалга ца даржийтара тIехьа кIезнга профилактически болх бац районе. Цу даькъе судебно - правови органий болхлоша когIортолга ю общественностах, поселкови а станични а юртий Советий депутатех, активистех.

Корта бохабу малар меларцеи алкоголизмацея къовсам лоаттабеча кIезигача лоархIаме дац наха къахьегача коллективашка, бахача наха юкъе массово - политически, культурно - кхетам балара мероприятеш чакхйоахалга. Цо таро лургья дисциплина чIоагIъе, порядок хилийта.

О. ВЕРШКОВА,
Сунженски района халкъа суда председатель.

ТЕЛЕВИДЕНИ

10 ДЕКАБРЬ
I ПРОГРАММА

7.00 — «90 минут».
8.35 — Мультфильмаш: «Эггара зIамагIа вола бийдолг», «Ерригга бехке яр шляпа я».
9.00 — ДIалохк А. Зимаковс (гитара).
9.25 — Перестройка: опыти проблемаши». Документальни фильмай премьера: «Госприемка хьалхара гIанаш», «ЯххлагIа лагIа».
10.00, 17.00, 19.25 — «Кердадараш».
17.15 — «Лагич». Документальни фильма премьера. Историко - культурни заповедниках. (Баку).
17.40 — «Бутт беза». Мультфильм.
17.50 — «Ленингара Iомавала». В. И. Ленин парте съездашка.
18.25 — «Ангола ритмаш». «Китуши» яхача ансамбла концерт.
18.45, 22.45 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — Шахматех дунен чемпионат.
19.05 — «Никита Кожемяка». Мультфильм.
19.30 — ЦТ экрана тIа духхьашха. «Культпоход в театр». Художественни фильм.
21.00 — «Ха».
22.00 — «Тха тIехьале». Телевизионни альманах.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Гобелен. Скульптурен вайн». Документальни фильм.
8.35, 9.35 — Iалам Iомадар. 4-гIа класс.
8.55 — «Путешествие сквозь века». Iилма - довзийтара фильм.
9.05, 13.25 — Испански мотт. Iомабу 1-гIа шу.
9.55 — Iилма - довзийтара фильм.
10.05 — СПТУ дешархошта. Истори.
10.35, 11.40 — Биологи. 7-гIа класс.
11.00 — «Вай беш».
11.30 — «Композици». Iилма - довзийтара фильм.
12.05 — «Пхийттара ваьнна капитан». Субтитрашца художественни фильм. (1945).
13.55, 23.30 — «Кердадараш».
18.00 — Киножурнал.
18.10 — «ТелезIий» (нохчий меттала).
18.25 — «Бакински балконаш». Документальни фильм.
18.35 — «Нохч-ГIалгIайче». Информационни программа.
18.50 — «ЙоккхагIа йола кхел». Фильм.
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!».
20.15 — ДIалохк бандуристий триос. г. Черновцера передача.
20.45 — «Оалхазарах бола фаьлг». Телевизионни документальни фильм.
21.00 — «Ха».
22.00 — «Непокорная». Художественни фильм.

11 ДЕКАБРЬ
I ПРОГРАММА

7.00 — «90 минут».
8.35 — «Культпоход в театр». Художественни фильм.
10.05, 17.00 — «Кердадараш».
17.15 — «Дика сахьат». Художественни фильм.
18.40 — «Поэзе минуташ».
18.45, 23.30 — «Тахан дунен тIа».
19.00 — «Экономика: нертерчох йола уйлаш». Академика А. Г. Аганбегянаца вIашагIкхетар.
20.45 — Н. Паганини произведенеш дIалохк СССР халкъа артиста В. Третьяковски (чIондарг), СССР пачхахьалкхен камерни оркестрои.
21.00 — «Ха».
22.00 — ЦТ экрана тIа духхьашха. «Грачи». Художественни фильм.
23.45 — Шахматех йола дунен чемпионат.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Южанин с севера». Телевизионни документальни фильм.
8.35, 9.45 — М. Ю. Лермонтов. «Бородино». 4-гIа класс.
9.00, 13.35 — Английски мотт. Iомабу. 2-гIа шу.
10.10 — Географи.
10.40, 11.40 — В. Г. Короленко. «Дети подземелья». 5-гIа класс.
11.05 — «Эрсий къамаьл».
12.05 — «Непокорная». Художественни фильм.
14.20, 23.15 — «Кердадараш».
16.00 — «Ленина их бIаьсти». Документальни фильм.
17.00 — «Кердадараш» (нохчий меттала).
17.05 — «УнахцIенон урокаш». Документальни фильм.
17.25 — «УнахцIено».
17.55 — «Парторганизацешна отчеташи хоржамаши». Назрановски район (гIалгIай меттала).
18.15 — «Нохч-ГIалгIайче». Информационни программа.
18.30 — В. Аппаев. «Мишта удабу хоза мехкарий». Х. Нурадилова цIерагIча Нохч-ГIалгIай пачхахьалкхен драматически театра спектакль (нохчий меттала).
20.00 — «Бийса даькъала хийла шун, бераш!».
20.15 — «Iилмеи техникеи». Киножурнал.
20.25 — «Хозал массанена а». Халкъа говзанчий балха выставка.
21.00 — «Ха».
22.00 — СССР Госконцерта хьагойт. «Эмпайер Ерасс нвинтет». Б. Хендрикс (США), Д. Алексеев (СССР).

РАДИО

10 ДЕКАБРЬ

6.40 — «Фу новкъа да перестройкана?». Назрановски районера передача (гIалгIай меттала).
6.50—7.00 — «Юха а увзаш дегIаахар сихдар». Объявленеш. Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.30 — Передачай программа.
8.35 — Реклама.
8.40 — «УнахцIено» яха радиожурнал.
9.15 — 10.00 — Концерт.
11.15 — Къамаьл ду районни радиос. Гудермесски районера передача (нохчий меттала).
11.30 — Госприемка: гIулакхаши проблемаши» (нохчий меттала).
11.45 — 12.00 — Пускови объекташ — ханнахьа хьалъе».
15.15 — 15.30 — «Патриот» (нохчий меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — «ДоттагIий оазаш».
17.31 — Сайрийнара музыкальни передача.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Объявленеш.
18.40—19.00 — «Цхьан дезале» (нохчий меттала).

11 ДЕКАБРЬ

6.40 — «Юртара Iуйренаш».
6.55 — Передачай программа.
6.59—7.00 — Объявленеш. Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.30 — «Механизатораш квалификаци лакхъеш ба» (нохчий меттала).
8.45—9.00 — Дикал: предприяте кизга (гIалгIай меттала).
11.15—12.00 — «Операца вIашагIкхетар».
15.15—15.30 — Къонача поэтий стихаш (гIалгIай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — Iилман-технически революце кIийле тIа интернационализаци яр» яха беседа (гIалгIай меттала).
17.31 — «ЦIе сийгаш» (гIалгIай меттала).
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Объявленеш.
18.40—19.00 — «Вахара хьисап — советски» (нохчий меттала).

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместитела — 2-85-07; бехктокхама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-80-12, 2-54-04; промышленностеп транспортен — 2-75-81, 2-65-01; юрта боахама — 2-47-84, 2-90-66; культура — 2-64-75, 2-75-78; письмой — 2-85-64; машинописни бюро — 2-89-51; корректорске — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-53-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-81, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-66, 2-47-84; культуры — 2-64-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ00517. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 4214.